

การบริโภคแอลกอฮอล์กับความยากจน Alcohol Consumption and Poverty

อัญชนา ณ ระนอง*
Anchana Na Ranong

บทคัดย่อ

มีความเชื่ออย่างแพร่หลายว่าการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์นำไปสู่ความยากจน งานวิจัยนี้จึงใช้ข้อมูลในเชิงปริมาณมาทดสอบสมมติฐานนี้ โดยศึกษาค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และศึกษาผลของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อความยากจนของครัวเรือน โดยวิเคราะห์ว่าค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการซื้อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีส่วนทำให้คนที่ไม่จนตกมาอยู่ภายใต้เส้นความยากจนมากน้อยเพียงใด

การศึกษาใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic survey หรือ SES) ปี 2529-2547 มาคำนวณหาเส้นความยากจนตามวิธีใหม่ที่พัฒนาขึ้นโดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยในปี 2547 หลังจากนั้นเปรียบเทียบสัดส่วนค่าใช้จ่ายของครัวเรือนเกี่ยวกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อรายจ่ายรวมและต่อรายได้รวมของครัวเรือน และคำนวณหาสัดส่วนของครัวเรือนที่จนเพราะรายจ่ายเกี่ยวกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อครัวเรือนทั้งหมด

ผลการศึกษาพบว่า รายจ่ายเพื่อการบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ (ทั้งในและนอกบ้าน) ในปี 2547 คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 1.67 ของยอดรายจ่ายรวมของครัวเรือน แต่หากพิจารณาเปรียบเทียบกับรายจ่ายที่สำคัญ ได้แก่ รายจ่ายเพื่อการศึกษาและรายจ่ายด้านการรักษาพยาบาลแล้วก็จะพบว่า รายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เฉลี่ยของครัวเรือนมีขนาดสูงประมาณ 3 ใน 4 ของรายจ่ายสำคัญเหล่านี้ในแต่ละเดือน

* Ph.D., รองศาสตราจารย์และผู้อำนวยการหลักสูตรการจัดการภาครัฐและภาคเอกชนมหาบัณฑิต และผู้อำนวยการหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ศูนย์การศึกษาจังหวัดนครราชสีมา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
118 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240
E-mail: anchana@nida.nida.ac.th

เมื่อเปรียบเทียบแนวโน้มรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์รวม (ทั้งในและนอกบ้าน) ต่อรายได้หรือรายจ่ายรวมโดยเฉลี่ยจำแนกตามเขตพื้นที่ (ทั้งประเทศหรือแต่ละภูมิภาค) ระหว่างปี 2529-2547 พบว่ารายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของครัวเรือนเฉลี่ยทั้งประเทศคิดเป็นร้อยละ 1.0-2.5 ของรายจ่ายเฉลี่ยรวมของครัวเรือน หรือถ้าเทียบกับรายจ่ายก็จะอยู่ระหว่างร้อยละ 1.1-2.7 ของรายจ่ายเฉลี่ยรวมของครัวเรือน เมื่อพิจารณาลงเป็นรายภูมิภาคจะพบว่าร้อยละของรายจ่ายแอลกอฮอล์เคลื่อนไหวในช่วงที่กว้างกว่าสัดส่วนการใช้จ่ายของทั้งประเทศเล็กน้อย กล่าวคือ คิดเป็น 0.9-2.9% และ 0.9-3.1% ของรายได้รวมและรายจ่ายรวมตามลำดับ

การศึกษาลงของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อความยากจนของครัวเรือนพบว่าในบรรดาครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนสูงกว่า 8,300 บาทต่อเดือนในปี 2547 (ซึ่งใกล้เคียงกับรายได้เฉลี่ยของคนไทย) นั้น ไม่มีครัวเรือนใดเลยที่เมื่อหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ออกแล้ว จะมีผลทำให้ครัวเรือนเหล่านี้ตกลงไปอยู่ใต้เส้นความยากจน ในขณะที่กลุ่มของครัวเรือนที่มีรายได้น้อยกว่านั้น มีทั้งครัวเรือนที่อยู่ใต้เส้นความยากจนอยู่แล้ว (ซึ่งส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่ำกว่า 2,500-3,000 บาทต่อเดือนในปี 2547) และครัวเรือนอีกบางส่วนที่มีรายได้ก่อนหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สูงกว่าเส้นความยากจน แต่เมื่อหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แล้วมีรายได้สุทธิที่ตกอยู่ภายใต้เส้นความยากจน ครัวเรือนส่วนนี้ถือได้ว่าเป็นครัวเรือนที่จนเพราะรายจ่ายด้านเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

ในระหว่างปี 2529-2547 สัดส่วนของครัวเรือนที่จนเพราะรายจ่ายด้านเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แกว่งตัวอยู่ระหว่างร้อยละ 0.6-1.45 ของครัวเรือนทั้งหมด ในบรรดาครัวเรือนที่ยากจนเพราะรายจ่ายแอลกอฮอล์นั้น มีไม่ถึง 1 ใน 3 ที่เกิดจากการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์นอกบ้าน แสดงให้เห็นว่าการบริโภคแอลกอฮอล์กันภายในครัวเรือนและบ้านใกล้เคียงน่าจะมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ที่บริโภคแอลกอฮอล์ประสบกับภาวะความยากจนมากกว่าการดื่มนอกบ้านตามที่มักจะเชื่อกัน

จากการคำนวณผลกระทบของเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อความยากจนโดยใช้ค่าส่วนต่างระหว่าง *normalized poverty gap* ก่อนและหลังหักค่าใช้จ่ายด้านเครื่องดื่มแอลกอฮอล์พบว่าในระหว่างปี 2529-2547 ผลกระทบของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อความยากจนของครัวเรือนมีแนวโน้มลดลงมาตั้งแต่ปี 2535 (ยกเว้นในช่วงปี 2543 ที่เพิ่มขึ้น) ในปี 2547 ขนาดของผลกระทบของเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อความยากจนลดลงเหลือร้อยละ 0.24 และร้อยละ 0.14 ของเส้นความยากจนที่คำนวณจากด้านรายได้และรายจ่ายตามลำดับ ขณะที่เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มคนที่ยากจน พบว่าขนาดผลกระทบของเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อความยากจนในหมู่คนจนอยู่ที่ร้อยละ 0.17 และ 0.10 ของเส้นความยากจนที่คำนวณจากด้านรายได้และรายจ่ายตามลำดับ สาเหตุที่ผลกระทบในส่วนของคนจนน้อยกว่าเป็นเพราะโดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนที่อยู่ใต้เส้นความยากจนอยู่แล้วมีรายจ่ายด้าน

แอลกอฮอล์ต่ำกว่าครัวเรือนที่อยู่เหนือเส้นความยากจน

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีผลกระทบทางตรงต่อความยากจนไม่มากนัก ซึ่งอาจจะไม่รุนแรงเท่ากับผลกระทบที่มีต่อสุขภาพและผลผลิตภาพการทำงานซึ่งย่อมมีผลต่อเศรษฐกิจของครัวเรือนในระยะยาว หรือผลทางอ้อมที่มีต่อการตายและการบาดเจ็บที่เกิดจากอุบัติเหตุ การให้ความรู้หรือการรณรงค์กับประชาชนจึงควรให้ความรู้ที่ถูกต้อง คือ ควรหันไปเน้นที่ผลกระทบที่สำคัญอื่น ๆ ของการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ แทนที่จะเน้นผลที่มีต่อความยากจนอย่างที่ผ่านมา นอกจากนี้ การศึกษาพบว่าคนจนเพราะการดื่มแอลกอฮอล์ในบ้านมากกว่าการดีมนอกบ้าน ประกอบกับข้อมูลบ่งชี้ว่าคนไทยมีการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในระดับที่สูงกว่าประเทศอื่น ๆ อีกถึงกว่า 140 ประเทศ สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยจำนวนมากยังมองว่าการดื่มแอลกอฮอล์เป็นเรื่องธรรมดาในสังคมไทย การที่จะลดผลกระทบด้านลบจากแอลกอฮอล์จึงควรเน้นที่การเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนในเรื่องนี้ด้วย

คำสำคัญ: แอลกอฮอล์ ความยากจน ช่องว่างความยากจน

Abstract

It is widely believed that alcohol consumption is an important cause of poverty. This research employs quantitative data to test this hypothesis. Household expenditure on alcohol and the impacts of alcohol consumption expenditures on household poverty are studied using data from the Socio-economic Survey (SES) from 1986 to 2004 to calculate the poverty line using a new method developed by Thailand Development Research Institute (TDRI) in 2004 and to find the percentage of people falling under the poverty line as a result of alcohol consumption.

The study finds that, in 2004, alcohol expenditure was 1.67% of total household expenditure, approximately three-fourths of expenditure on education or health care. However, none of the households with a per capita income higher than Bakt 8,300 per month in 2004 -- which is about the average income of Thai people -- had net income (or expenditure) that fell below the poverty line after subtracting their alcohol expenditures.

During 1986-2004, the percentage of impoverished households due to alcohol expenditures was between 0.6%-1.45% of total households. Among these alcohol-impoverished households, less than one-thirds consumes alcohol

outside their own home, suggesting that alcohol consumption at home (or at neighbors') has more impact on poverty than alcohol consumption outside their homes, a contrast to conventional belief.

The impact of alcohol consumption on poverty, indicated by changes in the normalized poverty gap before and after taking into account alcohol consumption during 1986-2004, has been decreasing since 1992—except for the year 2000. In 2004, the poverty impact of alcohol consumption was only 0.24% and 0.14% of the income-based and consumption-based poverty lines, respectively. If considering only those who already below the poverty line, the poverty impact of alcohol consumption would drop to 0.17% and 0.1% of the poverty line, by the respective measures. The impact on the poor is less because, on average, the poor tend to have lower alcohol expenditures.

The study shows little direct impact of alcohol consumption expenditure on poverty, probably much lower than its indirect impacts on health and productivity loss, as well as morbidity and mortality from accidents. Education or campaign for alcohol consumption reduction should, therefore, emphasize the significant adverse affects of drinking alcohol rather than place much emphasis on poverty.

Keywords: Alcohol Consumption, Poverty, Normalized Poverty Gap

I. ความสำคัญของปัญหา

ผู้ติดสิ่งเสพติดทั่วโลกแบ่งได้เป็นผู้ติ่มเครื่องติ่มแอลกอฮอล์ 2 พันล้านคน ผู้สูบบุหรี่ 1.3 พันล้านคน และผู้ใช้ยาเสพติด 185 ล้านคน สิ่งเสพติดเหล่านี้ทำให้เกิดการตายร้อยละ 12.4 ของการตายที่เกิดขึ้นทั่วโลกในปี 2000 คิดเป็นสัดส่วนของการสูญเสียปีคุณภาพชีวิต (Disability-adjusted Life Year (DALY))¹ ร้อยละ 8.9 (World Health Organization, 2007 (c)) (ดูรูปที่ 1)

เครื่องติ่มแอลกอฮอล์เป็นสาเหตุของการตายของคน 1.8 ล้านคนทั่วโลก คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 3.2 ของการตายทั้งหมด (ตารางที่ 1) และยังเป็นสาเหตุทำให้เกิดการสูญเสีย 58.3 ล้านปีคุณภาพชีวิต (Disability-adjusted Life Year (DALY)) ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 4.0 ของปีที่สูญเสียทั้งหมด (ตารางที่ 1) การเสียชีวิตของคน 1.8 ล้านคนจากแอลกอฮอล์มีสาเหตุมาจากการบาดเจ็บโดยไม่ตั้งใจประมาณหนึ่งในสาม ในขณะที่โรคทางระบบประสาทและโรคจิตจากแอลกอฮอล์คิดเป็นสัดส่วนเกือบร้อยละ 40 ของ 58.3 ล้านปีคุณภาพชีวิตที่สูญเสีย (Disability-adjusted Life Year (DALY)) (World Health Organization, 2007)

¹ การสูญเสียปีคุณภาพชีวิต คือ ดัชนีปีสุขภาวะที่สูญเสียไปจากการตายก่อนวัยอันควร การเจ็บป่วย และพิการ ดัชนีนี้พัฒนาโดยองค์การอนามัยโลกในปี 2536 เป็นดัชนีที่รวมการสูญเสียทั้งจากการตายและไม่ใช้การตาย โดยแบ่งการสูญเสียออกเป็นสองส่วน คือ การสูญเสียจากการตายก่อนวัยอันควร และการสูญเสียจากความพิการหรือความทุพพลภาพที่เกิดจากการเจ็บป่วยที่ไม่ทำให้ตาย

$$DALY = YLL + YLD$$

YLL (Year of Life Lost) คือ ปีที่สูญเสียจากการตายก่อนวัยอันควร หรือปีของชีวิตที่สูญเสียไป คำนวณโดย

$$YLL = dx \times lx$$

dx คือ จำนวนผู้ที่ตาย lx คือ อายุขัยเฉลี่ย (ตามเพศ และอายุของผู้ที่ตาย)

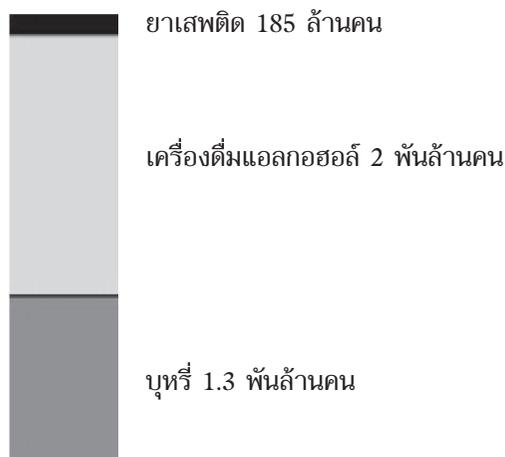
YLD (Year Lived with Disability) คือ ปีที่สูญเสียจากความเจ็บป่วยหรือความพิการ หรือปีที่อยู่กับความพิการ คำนวณโดย

$$YLD = I \times DX \times \text{duration}$$

I คือ จำนวนอุบัติการณ์

DX (Disability Weight) คือ ค่าถ่วงน้ำหนักของแต่ละโรคหรือภาวะที่เป็นผลจากโรค

Duration คือ จำนวนปีที่ส่ออาการหรือภาวะที่เป็นผลจากโรค

ที่มา: World Health Organization, 2007 (c)

รูปที่ 1 จำนวนผู้ใช้สิ่งเสพติดทั่วโลก

ตารางที่ 1 ภาระโรคจากการใช้สิ่งเสพติดของประชาชนในโลก

	สัดส่วนการตายทั้งหมด	สัดส่วนของปีคุณภาพชีวิตที่สูญเสีย (Disability-adjusted Life Year (DALY))
บุหรี่	8.8	4.1
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	3.2	4.0
ยาเสพติด	0.4	0.8

ที่มา: World Health Organization, 2007 (c)

จากการจัดอันดับการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของประชาชนในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกขององค์การอนามัยโลก พบว่าประเทศไทยถูกจัดอันดับการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์รวมทุกประเภทสูงขึ้นทุกปี จากอันดับที่ 50 ในปี 1998 มาเป็นอันดับที่ 40 ในปี 2001 (ดูตารางที่ 2) โดยข้อมูลของ Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) พบว่าในปี 2001 ประเทศไทยมีปริมาณการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์รวมทุกประเภทจำนวน 8.47 ลิตรแอลกอฮอล์บริสุทธิ์/คน/ปี (รูปที่ 2) โดยมีการบริโภคเหล้า (Spirits) เป็นอันดับที่ 5 ของโลก (ดูตารางที่ 2) คิดเป็นปริมาณการบริโภคเท่ากับ 7.13 ลิตรแอลกอฮอล์บริสุทธิ์/คน/ปี (World Health Organization, 2004 (b)) ในขณะที่บริโภคเบียร์เป็นอันดับที่ 85 ของโลก (ปริมาณการบริโภคเท่ากับ 1.31 ลิตรแอลกอฮอล์บริสุทธิ์/คน/ปี) บริโภคไวน์ (Wine) เป็นอันดับที่ 124 ของโลก (ปริมาณการบริโภคเท่ากับ 0.04 ลิตรแอลกอฮอล์บริสุทธิ์/คน/ปี)

ตารางที่ 2 อันดับการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของประเทศไทยในช่วงปี ค.ศ. 1998-2001

ปี	อันดับโลก			
	รวมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ทุกประเภท (Total)	เบียร์ (Beer)	ไวน์ (Wine)	เหล้า (Spirits)
2001	40	85	124	5
2000	43	92	132	6
1999	44	102	138	6
1998	50	102	146	9

ที่มา: ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา (2549)

จากข้อมูลที่รายงานในประเทศ ปริมาณและอัตราการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของประเทศไทยในตารางที่ 3 ชี้ว่าหลังปี 2538 อัตราการบริโภคเฉลี่ยต่อคนของคนไทยมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีปริมาณการบริโภคเฉลี่ยต่อคนมากที่สุดในช่วงหลังปี 2540 คือ เบียร์ โดยในปี 2545 มีการบริโภคเบียร์เฉลี่ยต่อคนต่อปีเท่ากับ 25 ลิตร รองลงมา คือ สุรา โดยมีการบริโภคสุราเฉลี่ยต่อคนต่อปีเท่ากับ 13 ลิตร แนวโน้มนี้สอดคล้องกับการสำรวจอนามัยและสวัสดิการของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งผลการสำรวจชี้ว่าจำนวนผู้ดื่มสุราหรือเครื่องดื่มมีนเมาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยสัดส่วนผู้ดื่มสุราต่อจำนวนประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป เพิ่มจากร้อยละ 31.5 ในผลการสำรวจปี 2534 เป็นร้อยละ 35.5 ในการสำรวจปี 2546 (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 จำนวนและสัดส่วนผู้ดื่มสุราหรือเครื่องดื่มมีนเมา พ.ศ. 2534-2546

ปีการสำรวจ	ประชากร (ล้านคน)	จำนวนผู้ดื่มสุราหรือ เครื่องดื่มมีนเมา	สัดส่วนผู้ดื่มสุรา ต่อประชากร
		(ล้านคน)	(ร้อยละ)
2534	39.5	12.4	31.5
2539	43.4	13.7	31.6
2544	46.9	15.3	32.6
2546	35.6	12.7	35.5

ที่มา: การสำรวจอนามัยและสวัสดิการ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

หมายเหตุ: สำรวจจากประชากรอายุ 15 ปี ขึ้นไป

ตารางที่ 3 ปริมาณและอัตราการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในประเทศไทย ปี 2531-2545

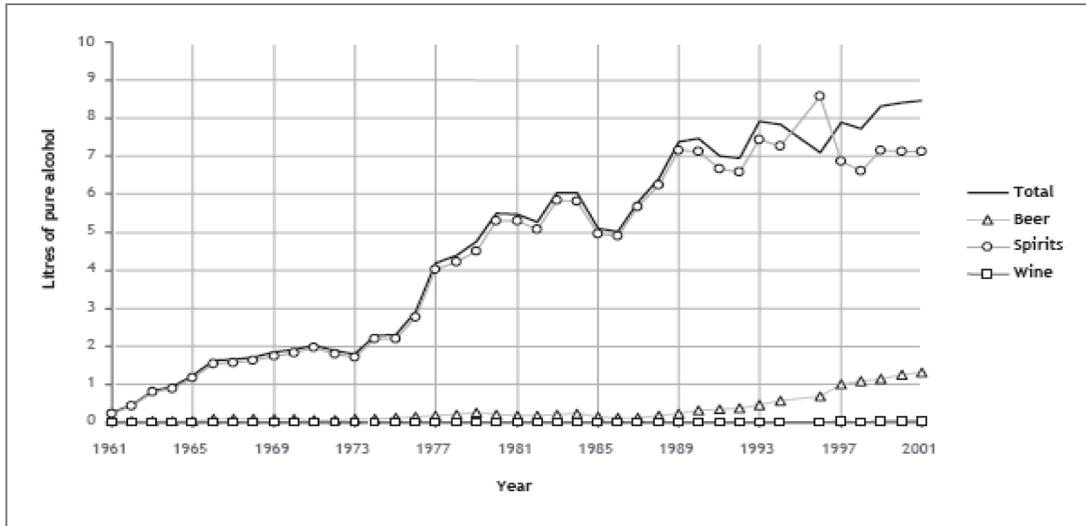
ประเภทเครื่องดื่ม	2531	2532	2533	2534	2535	2536	2537	2538	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545
การบริโภคสุรา: พันลิตร	561,858	499,619	611,926	681,768	670,923	67,811	557,633	743,826	795,633	736,616	734,879	666,276	641,487	760,557	745,480
การบริโภคสุราเฉลี่ยต่อคน	16	14	16	18	17	17	14	17	18	17	17	15	14	16	13
การบริโภคเบียร์: พันลิตร	157,801	178,530	260,806	278,480	320,151	419,759	509,368	616,389	714,899	863,915	950,697	666,276	1,148,409	1,149,184	
การบริโภคเบียร์เฉลี่ยต่อคน	4	5	7	7	8	10	12	14	17	20	21	15	25	25	25
การบริโภคไวน์ทั้งดื่ม: พันลิตร	2,148	900	835	1,491	1,524	1,516	1,397	2,391	4,405	3,855	4,301	8,396	12,916	16,346	
การบริโภคไวน์เฉลี่ยต่อคน	0.06	0.03	0.02	0.04	0.04	0.04	0.03	0.06	0.10	0.09	0.10	0.20	0.03	0.35	
รวมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์	721,808	679,049	873,657	961,738	992,597	1,099,287	1,088,395	1,362,606	1,514,937	1,604,386	1,689,877	1,340,947	1,802,812	1,926,086	1,926,000
การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อคน	20	19	23	25	25	27	26	32	35	36	38	30	39	42	
ปริมาณการจำหน่ายเครื่องดื่ม															
สุรา(10,000ลิตร)												29,864	34,810	37,556	37,274
เบียร์(พันลิตร)															880,068
															974,695
															1,025,266
															1,141,980
															1,217,127
															1,237,252

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจสภาพสังคม และเครื่องชี้ภาวะเศรษฐกิจที่สำคัญ ธนาคารแห่งประเทศไทย

หมายเหตุ: - เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ประกอบด้วย สุรา เบียร์ และไวน์

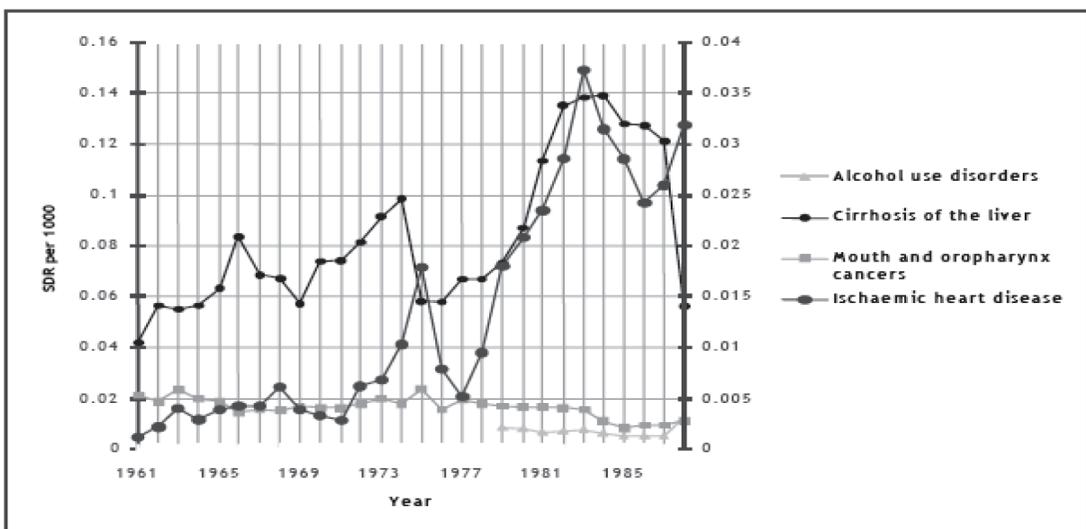
- การบริโภคเฉลี่ยต่อประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป

การบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของคนไทยทำให้เกิดปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดการบาดเจ็บและการตาย รูปที่ 3 แสดงอัตราการตาย (mortality rate) จากสาเหตุการตายต่าง ๆ ที่เครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งทางตรงหรือทางอ้อม

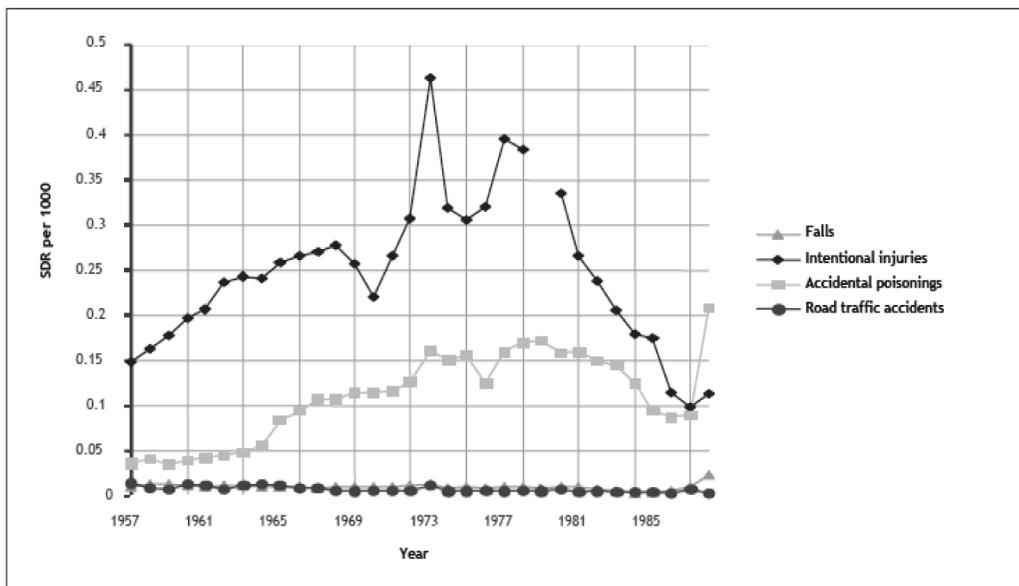
ที่มา: ข้อมูลจาก Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)

รูปที่ 2 ระดับแอลกอฮอล์บริโภคจากการบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ประเภทต่าง ๆ ของคนไทยอายุเกิน 15 ปี

หมายเหตุ: แกน y ทางขวาแสดง ischaemic heart disease, แกน y ทางซ้ายแสดงโรคที่เหลือทั้งหมด

รูปที่ 3 (ก) อัตราการตาย (mortality rate) จากสาเหตุการตายที่เครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีส่วนเกี่ยวข้อง (ทางตรงหรือทางอ้อม) กรณีการตายที่เป็น Chronic Mortality

ที่มา: World Health Organization (2004 (a))

รูปที่ 3 (ข) อัตราการตาย (mortality rate) จากสาเหตุการตายที่เครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีส่วนเกี่ยวข้อง (ทางตรงหรือทางอ้อม) กรณีการตายที่เป็น Acute Mortality

นอกจากผลกระทบในด้านสุขภาพแล้ว การติดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์หรือการดื่มมากเกินไปเป็นประจำก็อาจทำให้ยากจนได้ มีความเชื่ออย่างแพร่หลายว่าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์อาจนำไปสู่ความยากจนในที่สุด งานวิจัยที่ศึกษาปัญหาแอลกอฮอล์โดยตรงมักจะไม่น่าสนใจที่จะทดสอบข้อสมมติฐานข้อนี้ งานวิจัยที่ศึกษาเรื่องความยากจนก็มักจะไม่ได้ศึกษาปัญหาแอลกอฮอล์โดยตรง แต่ศึกษาในประเด็นสาเหตุของความยากจน ซึ่งปัญหาแอลกอฮอล์ก็มักจะถูกหยิบยกมาเป็นสาเหตุหนึ่งด้วย หรือศึกษาคุณสมบัติของคนจนซึ่งมักจะรวมคนที่ติดเหล้าด้วย นอกจากนี้ การวิจัยเรื่องความยากจนจำนวนไม่น้อยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ งานวิจัยชิ้นนี้จึงสนใจที่จะใช้ข้อมูลในเชิงปริมาณมาทดสอบสมมติฐานนี้ โดยจะวิเคราะห์ว่าค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการซื้อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์จะมีส่วนทำให้คนที่อยู่ใกล้กับเส้นความยากจนต้องตกอยู่ภายใต้เส้นความยากจนหรือไม่ และถ้ามีสัดส่วนของครัวเรือนที่จนเพราะรายจ่ายเกี่ยวกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อครัวเรือนทั้งหมดเป็นเท่าไร จากงานวิจัยนี้จะสามารถนำไปวิเคราะห์เพื่อหาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการแก้ไขปัญหาความยากจนที่มาจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อไป

II. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาผลของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อค่าใช้จ่ายของครัวเรือน
2. เพื่อศึกษาผลของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อความยากจนของครัวเรือน

III. กรอบแนวคิดและวิธีวิจัย

การศึกษานี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก ศึกษาผลของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อค่าใช้จ่ายของครัวเรือน โดยศึกษาโครงสร้างค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยที่ครัวเรือนไทยใช้จ่ายเพื่อการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และสินค้าอื่น ๆ และศึกษาเปรียบเทียบสัดส่วนค่าใช้จ่ายของครัวเรือนเกี่ยวกับเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ต่อรายจ่ายรวมและต่อรายได้รวมของครัวเรือน

ส่วนที่สอง ศึกษาผลของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อความยากจนของครัวเรือน โดยคำนวณเส้นความยากจนด้านอาหาร เส้นความยากจน เส้นรายได้/รายจ่ายของครัวเรือนก่อนหักค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และเส้นรายได้/รายจ่ายของครัวเรือนหลังหักค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การคำนวณเส้นความยากจนใช้วิธีการใหม่ที่จะนำเสนอรายละเอียดต่อไป

ส่วนที่สาม ศึกษาสัดส่วนครัวเรือนยากจนเพราะเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อครัวเรือนทั้งหมด และวิเคราะห์ขนาดความรุนแรงของความยากจน ทั้งนี้ให้นิยามครัวเรือนที่จนเพราะรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ว่าได้แก่ครัวเรือนที่มีรายได้ (หรือรายจ่าย) ที่สูงกว่าเส้นความยากจน แต่เมื่อหักค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์แล้วจะมีรายได้สุทธิตกไปอยู่ใต้เส้นความยากจน โดยเปรียบเทียบสัดส่วนครัวเรือนที่ยากจนเพราะเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทั้งในและนอกเขตเทศบาล และระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย สำหรับการวิเคราะห์ขนาดความรุนแรงของความยากจน อันเนื่องมาจากรายจ่ายด้านแอลกอฮอล์นั้น จะวิเคราะห์จากความแตกต่างระหว่าง Normalized poverty gap ก่อนและหลังหักค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

เส้นความยากจนคำนวณโดยวิธีการใหม่

การคำนวณเส้นความยากจนที่ใช้ในการศึกษานี้จะใช้วิธีการคำนวณความยากจนตามวิธีใหม่² ที่พัฒนาขึ้นโดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยในปี 2547³ เส้นความยากจนใหม่นี้ได้มีการปรับปรุงข้อมูลที่ใช้และแนวคิดในการคำนวณต่างจากเส้นความยากจนเดิมในหลายประเด็นดังต่อไปนี้ คือ

ข้อมูล

เส้นความยากจนใหม่ได้ใช้ข้อมูลใหม่ต่อไปนี้ในการคำนวณ

(ก) ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic Survey-SES) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยใช้ปี 2545 เป็นปีฐาน (base year)

² วิธีการคำนวณความยากจนวิธีใหม่นี้เสนอต่อสำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และ the United Nations Development Programme

³ ดูรายละเอียดวิธีการคำนวณใน Somchai Jitsuchon, et al. (2004)

- (ข) ข้อมูลความต้องการสารอาหารแคลอรีและโปรตีน แยกตามอายุและเพศ เส้นความยากจนใหม่ใช้ข้อมูลการสำรวจใหม่ของกองโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขปี 2546 จากการสำรวจใหม่พบว่าคนไทยรับประทานอาหารที่มีแคลอรีน้อยลง และรับประทานอาหารโปรตีนมากขึ้น
- (ค) ข้อมูลแบบแผนการบริโภคของปี 2545 แทนปี 2535 ที่ถูกใช้ในการคำนวณเส้นความยากจนมาเป็นเวลา 10 ปีแล้ว ข้อมูลแบบแผนการบริโภคได้จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic Survey-SES) ของปี 2545
- (ง) ข้อมูลโครงสร้างประชากรใหม่ จำแนกรายจังหวัดและเขต ตามผลสำมะโนประชากรและเคหะในปี 2543 และ
- (จ) ข้อมูลราคาสินค้าอาหารโดยเปรียบเทียบ ได้ปรับเป็นปีฐานใหม่ คือ ปี 2545 โดยใช้ข้อมูลจากสำนักดัชนีการค้า กระทรวงพาณิชย์

แนวคิดในการคำนวณ

แนวคิดหลัก ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากแนวคิดเดิม ได้แก่

- ปรับปรุงแนวคิดในการกำหนดเส้นความยากจนในหมวดอาหารให้สอดคล้องกับทฤษฎีที่เป็นสากลมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการริเริ่มใช้แนวคิดที่ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในต่างพื้นที่ และต่างสังคมกันจะมี “มาตรฐานการครองชีพ” ที่แตกต่างกัน ดังนั้นแบบแผนการบริโภคจึงควรมีความแตกต่างกันระหว่างพื้นที่
- คำนวณเส้นความยากจนในหมวดอาหารโดยคำนวณต้นทุนสารอาหารและโปรตีน (calorie/protein cost) ของกลุ่มครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายด้านอาหารที่ +/- 10% ของเส้นความยากจนด้านอาหาร ตระกร้าอาหาร (food basket) ประกอบด้วยตระกร้าอาหารสำหรับเขตเมืองและเขตชนบท รวม 9 พื้นที่ คือ เขตเมืองมี 5 ตระกร้าอาหาร ได้แก่ กรุงเทพฯ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ และเขตชนบทมี 4 ตระกร้าอาหาร ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้
- คำนวณเส้นความยากจนที่มีใช้อาหารเป็นหมวดย่อย ๆ 9 หมวด คือ เสื้อผ้าและรองเท้าที่อยู่อาศัย เชื้อเพลิงและแสงสว่าง เครื่องใช้ในบ้าน ยาและค่ารักษาโรค ค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล ค่าเดินทางขนส่ง ค่าใช้จ่ายในการสื่อสาร และค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา
- เส้นความยากจนหมวดสินค้าที่ไม่ใช้อาหาร – ใช้ข้อมูลแบบแผนการบริโภคของครัวเรือนที่มีการบริโภคอาหารใน ณ ระดับที่ใกล้เคียงกับเส้นความยากจนด้านอาหาร (ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายด้านอาหารอยู่ระหว่างร้อยละ 90-110 ของเส้นความยากจนด้านอาหาร) และหาค่าเฉลี่ยของค่าใช้จ่ายในหมวดสินค้าที่ไม่ใช้อาหารของครัวเรือนกลุ่มนี้ เป็นตัวแทนของเส้นความยากจนในหมวดสินค้าที่ไม่ใช้อาหาร

- ประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องการประหยัดจากขนาด (Economy of scale) อันเกิดจากการประหยัดค่าใช้จ่ายต่อหัวจากการที่มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น โดยนำเข้ามาคำนวณในทุกหมวดสินค้า สำหรับสินค้าหลักทั้ง 10 หมวด (อาหาร กับอีก 9 หมวดที่เหลือ) มีอัตราการประหยัดจากขนาดแตกต่างกัน (ดูตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 อัตราการประหยัดจากขนาดของหมวดสินค้าต่างๆ

หมวด	รายการ	อัตราการประหยัดจากขนาด Economy of Scale Parameter
1	อาหาร	0.9
2	ค่าเสื้อผ้าและรองเท้า	0.9
3	ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย	0.2
4	ค่าเชื้อเพลิงและแสงสว่าง	0.2
5	ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดในบ้าน	0.2
6	ค่ารักษาพยาบาล	1.0
7	ค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล	0.9
8	ค่าเดินทางและคมนาคม	สัดส่วนคนทำงานและนักเรียน
9	ค่าใช้จ่ายด้านการสื่อสาร	สัดส่วนคนทำงานและนักเรียน
10	ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา	สัดส่วนนักเรียน

ที่มา: Somchai Jitsuchon, Jiraporn Paengprapan and Nanak Kakwani (2004) (แก้ไขข้อ 7 จาก 1.0 เป็น 0.9 ซึ่งเป็นค่าที่ใช้จริง)

เส้นความยากจนซึ่งคำนวณโดยวิธีการใหม่อาศัยทฤษฎีอรรถประโยชน์ โดยใช้แนวคิดที่ว่าครัวเรือนที่อาศัยต่างพื้นที่กันอาจจะได้รับอรรถประโยชน์ที่เทียบเคียงกันได้ในขณะที่มีแบบแผนการบริโภคที่ต่างกัน การคำนวณเส้นความยากจนแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เส้นความยากจนด้านอาหาร และเส้นความยากจนในหมวดสินค้าไม่ใช่อาหาร โดย

$$PLine_b = FLine_b + NfLine_b$$

$PLine_b$ คือ เส้นความยากจน

$FLine_b$ คือ เส้นความยากจนด้านอาหาร -- คำนวณโดยใช้ข้อมูลความต้องการสารอาหารขั้นต่ำ (แคลอรีและโปรตีน) และต้นทุนของสารอาหารและโปรตีนจากประชากรที่จนที่สุด 20% แรก เป็นเกณฑ์หลักในการคำนวณ โดยใช้ข้อมูลราคาอาหารแต่ละรายการในแต่ละภูมิภาค แต่ละเขตมาหาค่าเฉลี่ยของประเทศโดยถ่วงน้ำหนักด้วยสัดส่วนของประชากร และใช้ดัชนีราคาอาหารรายพื้นที่ (Spatial Price index--SPI) (ดูตารางที่ 5) ในการปรับค่าความแตกต่าง

$NfLine_b$ คือ เส้นความยากจนหมวดสินค้าที่ไม่ใช่อาหาร -- ใช้ข้อมูลแบบแผนการบริโภคของครัวเรือนที่มีการบริโภคอาหารใน ณ ระดับที่ใกล้เคียงกับเส้นความยากจนด้านอาหาร (ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายด้านอาหารอยู่ระหว่างร้อยละ 90-110 ของเส้นความยากจนด้านอาหาร) และหาค่าเฉลี่ยของค่าใช้จ่ายในหมวดสินค้าที่ไม่ใช่อาหารของครัวเรือนกลุ่มนี้ เป็นตัวแทนของเส้นความยากจนในหมวดสินค้าที่ไม่ใช่อาหาร โดยแบ่งกลุ่มออกเป็น 9 หมวด คือ ค่าเสื้อผ้าและรองเท้า ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ค่าเชื้อเพลิงและแสงสว่าง ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดในบ้าน ค่ารักษาพยาบาล ค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล ค่าเดินทางและคมนาคม ค่าใช้จ่ายด้านการสื่อสาร ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา จากนั้นทำการกำหนดระดับการประหยัดจากขนาดของแต่ละหมวดสินค้าตามตารางที่ 4

ตารางที่ 5 ดัชนีราคาอาหารรายพื้นที่ (Spatial Price Indices: SPI)

ภูมิภาค/พื้นที่	Quintile					รวม
	1	2	3	4	5	
ในเขตเทศบาล						
กรุงเทพฯ	112.53	112.52	112.96	113.56	112.49	112.83
กลาง	103.31	103.34	103.78	104.36	104.72	104.15
เหนือ	101.91	101.40	101.21	100.91	100.72	101.06
ตะวันออกเฉียงเหนือ	104.98	105.88	107.00	108.48	109.58	107.93
ใต้	107.88	108.00	108.46	109.42	109.01	109.69
นอกเขตเทศบาล						
กลาง	97.38	97.01	96.49	95.75	95.31	96.05
เหนือ	93.77	93.64	93.15	92.32	91.80	92.60
ตะวันออกเฉียงเหนือ	96.82	97.05	97.12	97.07	97.62	97.25
ใต้	99.67	99.36	99.07	99.34	99.37	99.34
ทั้งประเทศ	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

ที่มา: Somchai Jitsuchon, Jiraporn Paengprapan and Nanak Kakwani (2004)

การหาจำนวนและสัดส่วนของคนจนในแต่ละเขต (ใน/นอกเขตเทศบาล) ในแต่ละภูมิภาค ทำโดยเปรียบเทียบรายได้หรือรายจ่ายของแต่ละครัวเรือนกับเส้นความยากจนของครัวเรือนนั้น ๆ (เพราะนอกจากเส้นความยากจนจะแตกต่างกันตามภูมิภาคและเขตพื้นที่แล้ว ยังแตกต่างกันตามองค์ประกอบของครัวเรือน อันได้แก่ จำนวนสมาชิก และอายุและเพศของสมาชิกแต่ละคนด้วย) ครัวเรือนที่ยากจนด้านรายได้ (รายจ่าย) หมายถึง ครัวเรือนที่มีรายได้ (รายจ่าย) ต่ำกว่าเส้นความยากจน การที่มีการใช้รายจ่ายเป็นตัววัดด้วย เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วรายจ่ายของครัวเรือนจะมี

ความผันผวนน้อยกว่ารายได้และมีสมมติฐานว่าในระยะยาวนั้นครัวเรือนจะไม่สามารถบริโภคมากไปกว่ารายได้ถาวร (permanent income) ของตน

การคำนวณหาสัดส่วนคนจนจากทั้งสองวิธีนี้ทำได้โดย

$$\text{สัดส่วนคนจน (ด้านรายจ่ายบริโภค)} = \frac{\text{จำนวนคนที่มีรายจ่ายบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน}}{\text{จำนวนคนทั้งหมด}} \times 100$$

$$\text{สัดส่วนคนจน (ด้านรายได้)} = \frac{\text{จำนวนคนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน}}{\text{จำนวนคนทั้งหมด}} \times 100$$

การวัดขนาดความรุนแรงของความยากจนที่เพิ่มขึ้น (Normalized Poverty Impact)

การวัดขนาดความรุนแรงของความยากจนที่เพิ่มขึ้น (Normalized Poverty Impact) ดัดแปลงมาจากการวัดขนาดความรุนแรงของความยากจนจากค่าใช้จ่ายสุขภาพของธนาคารโลก (World Bank, 2007) Poverty Impact ในงานวิจัยนี้หมายถึงความแตกต่างของความยากจนก่อนและหลังหักค่าใช้จ่ายด้านแอลกอฮอล์ การวัดโดยวิธีนี้สนใจผลกระทบที่เกิดจากค่าใช้จ่ายการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยไม่ได้ครอบคลุมถึงผลกระทบด้านอื่นของเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เช่น ปัญหาสุขภาพจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือปัญหาทางสังคมอื่น ๆ นอกจากนี้ การพิจารณาผลกระทบจากค่าใช้จ่ายการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ก็ไม่ได้สะท้อนแบบแผนการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่อาจแตกต่างกันระหว่างกลุ่มรายได้ระดับต่าง ๆ เช่น กลุ่มรายได้สูงมักเลือกบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีราคาสูงกว่า ทำให้เสียค่าใช้จ่ายสูงกว่า แต่อาจกระทบต่อความยากจนในสังคมน้อยกว่า เนื่องจากมีรายได้ที่สูงกว่าความยากจนมาก หรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีราคาสูงในประเทศไทยก็มักจะมีระดับแอลกอฮอล์ที่ต่ำกว่าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีราคาถูก ซึ่งนิยมบริโภคในกลุ่มที่มีรายได้น้อย เป็นต้น

สูตรในการคำนวณ Normalized Poverty Impact ได้แก่

$$PI_{Alcohol} = \frac{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (Pline_i^{post} - Inc_i^{post})}{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (Pline_i)} - \frac{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (Pline_i^{pre} - Inc_i^{pre})}{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (Pline_i)}$$

- โดยที่
- $PI_{Alcohol}$ = ขนาดความรุนแรงของความยากจนที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากรายจ่ายแอลกอฮอล์
 - N = จำนวนประชากรทั้งประเทศ
 - $Pline$ = เส้นความยากจนจำเพาะของครัวเรือนนั้น ๆ
 - Inc^{pre} = รายได้ของครัวเรือนก่อนหักรายจ่ายแอลกอฮอล์
 - Inc^{post} = รายได้ของครัวเรือนหลังหักรายจ่ายแอลกอฮอล์

เนื่องจาก Normalized Poverty Impact จากสูตรข้างต้นจะรวมขนาดของผลกระทบจากรายจ่ายแอลกอฮอล์ที่มีต่อความยากจนทั้งกลุ่มครัวเรือนยากจน และกลุ่มที่ยากจนเพราะแอลกอฮอล์ไว้ด้วยกัน ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงได้แยกคำนวณออกเป็นเฉพาะกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนอยู่แต่เดิม (ก่อนหักรายจ่ายแอลกอฮอล์) ด้วย เพื่อให้เห็นภาพผลกระทบที่เกิดขึ้นกับครัวเรือนที่มีรายได้หรือรายจ่ายต่ำกว่าเส้นความยากจนเพิ่มขึ้นด้วย

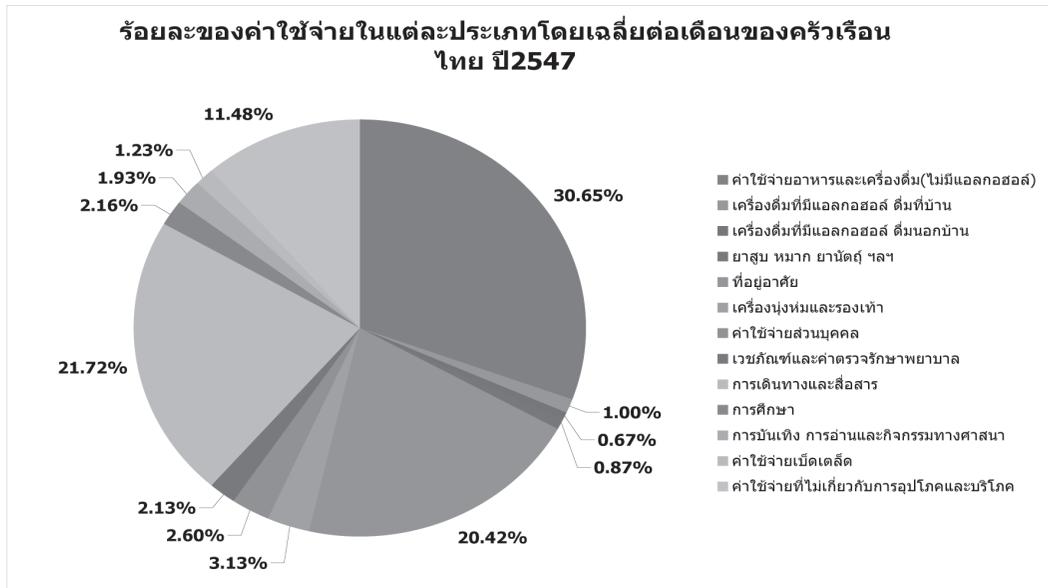
IV. ข้อมูล

ข้อมูลหลักของการศึกษาใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic Survey-SES) ซึ่งเป็นการสำรวจขนาดใหญ่ที่ปกติจะดำเนินการทุก 2 ปี โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยใช้ข้อมูลตั้งแต่ปี 2529-2547 สำหรับข้อมูลการสำรวจในปีที่สำนักงานสถิติแห่งชาติ มีการสำรวจเพิ่มเติมนั้น (เช่น ช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2542 และ 2544) จะมีจำนวนตัวอย่างน้อยกว่าปกติมาก (ปี 2542 มีตัวอย่างจำนวน 7,789 ครัวเรือน และปี 2544 มีตัวอย่างจำนวน 12,266 ครัวเรือน) งานวิจัยนี้จึงไม่ให้ความสำคัญมากนัก แต่ก็ได้นำข้อมูลสองปีนี้มาคำนวณหาสัดส่วนของรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เฉลี่ยด้วย

การวิเคราะห์ผลของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อความยากจนของครัวเรือน จะใช้ข้อมูลทั้งรายได้รวมหรือรายจ่ายรวมของครัวเรือนมาวิเคราะห์ การใช้รายจ่ายรวมมาวิเคราะห์ด้วยเนื่องจากรายจ่ายก็เป็นตัวแทนหรือเป็นตัวสะท้อนรายได้ นอกจากนี้รายจ่ายยังมีความคงที่มากกว่ารายได้ โดยไปสอบถามรายจ่ายในช่วงใด ก็ได้ข้อมูลที่เปลี่ยนแปลงไปมากเท่ากับรายได้ เช่น ถ้าไปสอบถามกลุ่มตัวอย่างในช่วงที่จน ก็อาจได้ข้อมูลรายได้ที่ต่ำ ขณะที่ข้อมูลการใช้จ่ายจะลดลงน้อยกว่าเนื่องจากความจำเป็นต้องใช้ หรือค่าใช้จ่ายอาจเพิ่มไม่มากนักในช่วงรายได้สูงขึ้น ถึงแม้ในช่วงที่ครัวเรือนมีการออมมาก ครัวเรือนก็อาจจ่ายในระดับที่คิดว่าจะจ่ายโดยดูจากรายได้ที่คาดว่าจะได้ในอนาคต ซึ่งทำให้รายจ่ายเป็นตัวสะท้อนฐานะได้ดี

V. ผลของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

โครงสร้างค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยที่ครัวเรือนไทยใช้จ่ายในแต่ละประเภทใน ปี 2547 แสดงในรูปที่ 4 จากแผนภาพจะเห็นได้ว่ารายจ่ายที่สำคัญของครัวเรือนไทย 3 อันดับแรกล้วนเกี่ยวข้องกับอุปโภคและบริโภค ได้แก่ ค่าอาหารและเครื่องดื่ม ค่าเดินทางและสื่อสาร และค่าที่อยู่อาศัย (ซึ่งหมายรวมถึงเครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในบ้านด้วย) ส่วนค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคและบริโภค อันประกอบด้วย ภาษี ของขวัญเงินบริจาค เบี้ยประกันภัย ดอกเบี้ยเงินกู้ ค่าซื้อสลากกินแบ่ง และการพนันอื่น ๆ มีความสำคัญเป็นลำดับที่สี่ ขณะที่รายจ่ายประเภทอื่น ๆ ต่างมีสัดส่วนน้อยกว่าร้อยละ 3 ของยอดรายจ่ายรวมทั้งหมด

ที่มา: ประมวลผลจากข้อมูลในรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนปี 2547 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

รูปที่ 4 ร้อยละค่าใช้จ่ายเฉลี่ยแต่ละประเภทของครัวเรือนไทย ปี 2547

สำหรับรายจ่ายเพื่อการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์นั้น จากข้อมูลพบว่ารายจ่ายเพื่อการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (ทั้งการดื่มที่เกิดขึ้นในและนอกบ้าน) ในปี 2547 คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 1.67 ของยอดรายจ่ายรวมของครัวเรือน แต่หากพิจารณาเปรียบเทียบกับรายจ่ายที่สำคัญได้แก่ รายจ่ายเพื่อการศึกษา (ร้อยละ 2.16) และรายจ่ายด้านการรักษาพยาบาล (ร้อยละ 2.13) แล้วก็จะพบว่า รายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เฉลี่ยของครัวเรือนมีขนาดสูงประมาณ 3 ใน 4 ของรายจ่ายสำคัญเหล่านี้ในแต่ละเดือน

เมื่อพิจารณาข้อมูลในลักษณะของร้อยละของรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์รวม (ทั้งการดื่มที่เกิดขึ้นในและนอกบ้าน) และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เฉพาะที่ดื่มนอกบ้าน⁴ ต่อรายได้หรือรายจ่ายรวมโดยเฉลี่ยจำแนกตามเขตพื้นที่ (ทั้งในระดับประเทศหรือในแต่ละภูมิภาค) เพื่อช่วยให้เห็นแนวโน้มและสัดส่วนการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของครัวเรือนไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน ดังแสดงในรูปที่ 5-7 จะเห็นได้ว่าเมื่อเปรียบเทียบแนวโน้มรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

⁴ สาเหตุที่ทำให้การแยกค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคแอลกอฮอล์นอกร้านออกมาพิจารณาต่างหาก เนื่องจากการเข้าถึงสังคมมักจะเป็นข้ออ้างสำคัญในการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หากเป็นเช่นนั้นจริงรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในบ้านย่อมน้อยกว่ารายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่ดื่มนอกบ้าน แต่หากรายจ่ายแอลกอฮอล์ที่ดื่มที่บ้านมากกว่าหรือใกล้เคียงกับดื่มนอกบ้านแล้วย่อมแสดงว่าการเข้าถึงสังคมในที่นี้ อาจมิได้เป็นสาเหตุหลักในการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ดังที่มักกล่าวอ้างกัน หรือถ้าจะมีการดื่มเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์กันบ้าง ก็คงเป็นเพียงแค่การกระชับสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่ไปมาหาสู่กันถึงที่บ้านอยู่แล้ว

รวม (ทั้งในและนอกบ้าน) ต่อรายได้หรือรายจ่ายรวมโดยเฉลี่ยจำแนกตามเขตพื้นที่ (ทั้งประเทศหรือแต่ละภูมิภาค) ระหว่างปี 2529-2547 พบว่ารายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของครัวเรือนเฉลี่ยทั้งประเทศคิดเป็นร้อยละ 1.0-2.5 ของรายได้เฉลี่ยรวมของครัวเรือน หรือถ้าเทียบกับรายจ่ายก็จะอยู่ระหว่างร้อยละ 1.1-2.7 ของรายจ่ายเฉลี่ยรวมของครัวเรือน เมื่อพิจารณาลงเป็นรายภูมิภาคจะพบว่าร้อยละของรายจ่ายแอลกอฮอล์เคลื่อนไหวในช่วงที่กว้างกว่าสัดส่วนการใช้จ่ายของทั้งประเทศเล็กน้อย กล่าวคือ คิดเป็น 0.9-2.9% และ 0.9-3.1% ของรายได้รวมและรายจ่ายรวมตามลำดับ ซึ่งข้อมูลในช่วง 18 ปีที่นำมาวิเคราะห์ที่ไม่มีภูมิภาคใดที่ใช้จ่ายกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นสัดส่วนต่อรายได้/รายจ่ายสูงหรือต่ำกว่าภาคอื่น ๆ โดยตลอด จึงไม่สามารถสรุปได้ว่าภาคใดใช้จ่ายกับแอลกอฮอล์มากกว่าภาคอื่นโดยเปรียบเทียบ แต่ถ้าพิจารณาเฉพาะช่วงห้าปีหลังสุด (หลังปี 2543-2547) จะพบว่าภาคกลางและภาคเหนือใช้จ่ายกับแอลกอฮอล์เป็นสัดส่วนต่อรายได้และต่อรายจ่ายที่สูงกว่าหลายภาค

สำหรับการพิจารณาแนวโน้มในการใช้จ่ายเพื่อบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์นั้น แม้จะมีลักษณะเพิ่มขึ้นสลับกับลดลงในทุกสองปี แต่หากเริ่มพิจารณาจากปี 2535 เป็นต้นมา ก็จะพบว่าการแกว่งตัวดังกล่าวดำเนินไปพร้อม ๆ กับแนวโน้มของร้อยละค่าใช้จ่ายที่ลดลงเรื่อย ๆ (กล่าวคือ ค่าร้อยละของปีที่เป็นขาขึ้นจะน้อยลงจากปีขาขึ้นเมื่อสี่ปีก่อน ในทำนองเดียวกันค่าร้อยละของปีขาลงก็น้อยลงจากปีขาลงเมื่อสี่ปีก่อนเช่นกัน) อย่างไรก็ตาม เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจต่อทิศทางการแกว่งตัวนี้ งานวิจัยนี้จึงได้ทำการคำนวณค่าร้อยละของรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อรายได้/รายจ่ายของครัวเรือนเพิ่มขึ้นอีกสองปี คือ ปี 2542 และ 2544 ซึ่งเป็นปีที่มีการสำรวจเพิ่มขึ้นเป็นพิเศษโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติได้ทำการสุ่มตัวอย่างจำนวนเพียง 1 ใน 3 ของปีปกติเท่านั้น ผลการคำนวณแสดงในรูปที่ 8 จะเห็นได้ว่าร้อยละของรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เฉลี่ยทั้งกรณีรวมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทั้งในและนอกบ้านและกรณีเฉพาะที่ดื่มนอกบ้านของครัวเรือนไทยทั้งประเทศในปี 2542 และ 2544 ล้วนอยู่ในช่วงระหว่างค่าร้อยละของรายจ่ายในปีขาขึ้นและปีขาลงพอดี ซึ่งไม่ได้ขัดแย้งกับรูปก่อนหน้านี้ เป็นไปได้มากกว่าการแกว่งตัวเกิดจากความคลาดเคลื่อนอย่างมีแบบแผน (Systematic error) อันเนื่องมาจากการสุ่มตัวอย่างและการสำรวจ

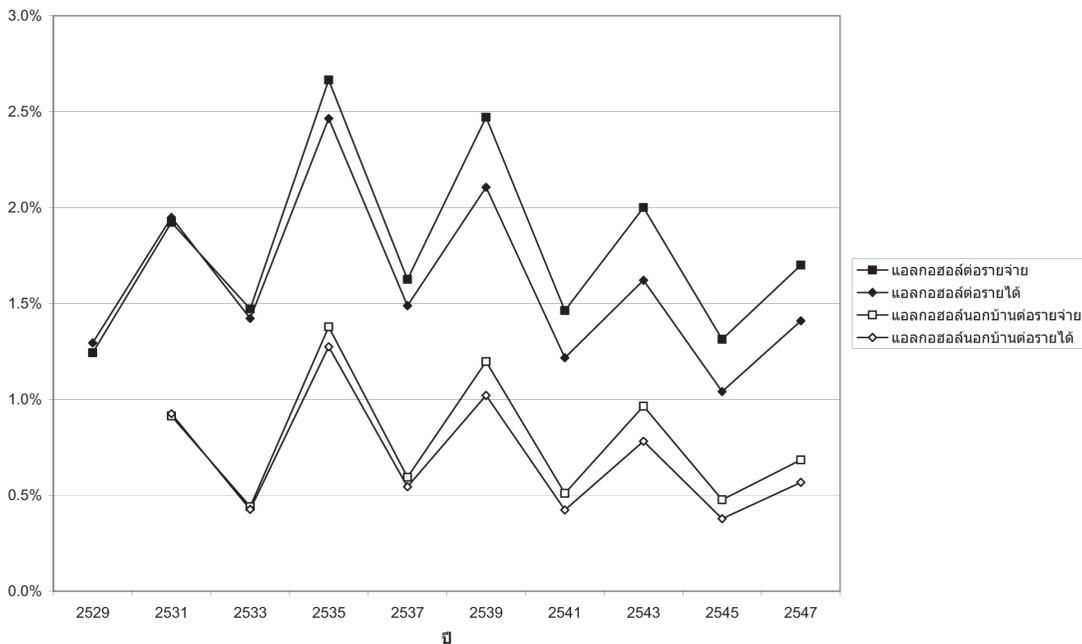
VI. ผลของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อความยากจนของครัวเรือน

6.1 ค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อความยากจนของครัวเรือน

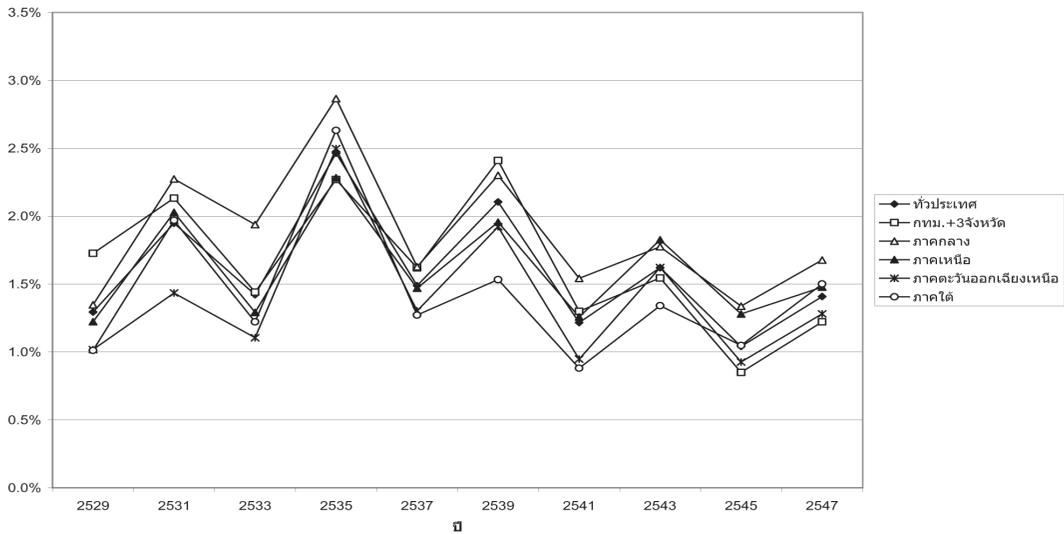
จากการประยุกต์ใช้เส้นยากจนใหม่ตามงานวิจัยของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)⁵ ซึ่งมีความเฉพาะเจาะจงตามลักษณะโครงสร้างของสมาชิกในแต่ละครัวเรือน ทำให้

⁵ Somchai Jitsuchon, Jiraporn Plangpraphan, and Nanak Kakwani (2004)

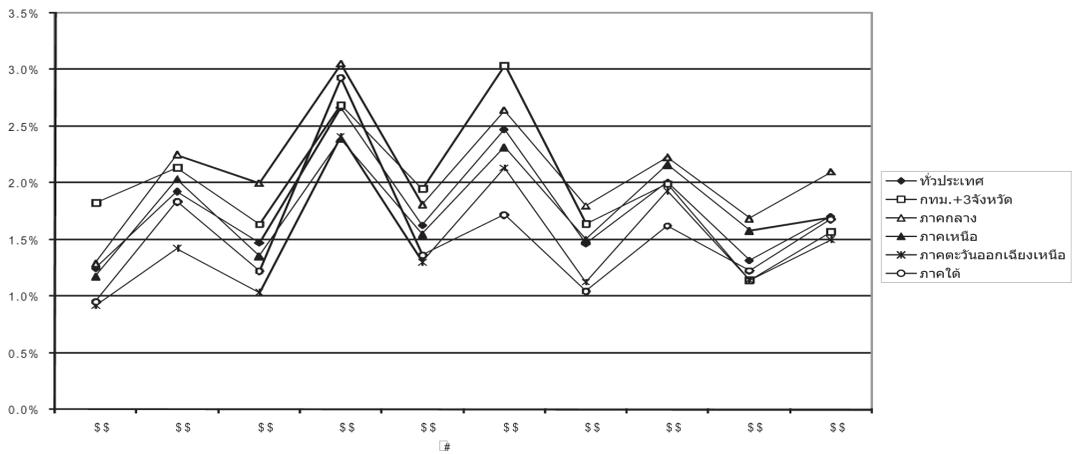
สามารถศึกษาภาวะวิกฤติของรายจ่ายเครื่องตีมแอลกอฮอล์ที่ทำให้บางครัวเรือนต้องกลายสภาพเป็นครัวเรือนยากจนได้ โดยพิจารณาเฉพาะครัวเรือนที่ไม่ได้เป็นครัวเรือนยากจนมาแต่เดิม (คือครัวเรือนที่มีรายได้รวมหรือรายจ่ายรวมสูงกว่าเส้นความยากจนของครัวเรือน) แต่หลังจากนำค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคเครื่องตีมแอลกอฮอล์มาหักออกจากรายได้หรือรายจ่ายแล้ว ทำให้ครัวเรือนเหลือรายได้ (หรือรายจ่าย) หลังจากหักรายจ่ายเครื่องตีมแอลกอฮอล์น้อยกว่าเส้นความยากจนของครัวเรือนนั้น ๆ ซึ่งครัวเรือนที่ยากจนเพราะการบริโภคเครื่องตีมแอลกอฮอล์นี้สามารถแสดงได้ด้วยการนำครัวเรือนจากการสำรวจทั้งหมดมาจัดเรียงตามรายได้หรือรายจ่ายต่อสมาชิกครัวเรือนจากน้อยไปหามาก จากนั้นจึงนำข้อมูลรายได้รวม (หรือรายจ่ายรวม) ของแต่ละครัวเรือนมาแสดงควบคู่กับรายได้ (หรือรายจ่าย) หลังหักค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคเครื่องตีมแอลกอฮอล์ และเปรียบเทียบกับเส้นความยากจนด้านอาหารและเส้นความยากจนรวมจำเพาะของครัวเรือนนั้น ๆ

รูปที่ 5 ร้อยละของรายจ่ายเครื่องตีมแอลกอฮอล์และรายจ่ายเครื่องตีมแอลกอฮอล์เฉพาะที่ตีมนอกบ้านต่อรายได้หรือต่อรายจ่ายของครัวเรือนทั้งประเทศระหว่างปี 2529-2547

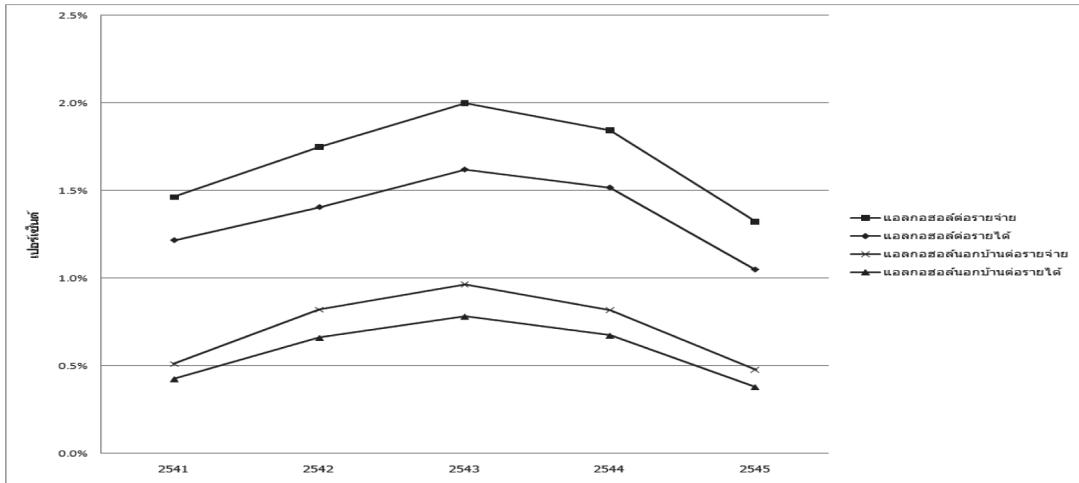

รูปที่ 6 ร้อยละของรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อรายจ่ายได้ของครัวเรือน จำแนกตามภูมิภาคระหว่างปี 2529-2547

ที่มา: ประมวลผลจากข้อมูลในรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

รูปที่ 7 ร้อยละของรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อรายจ่ายของครัวเรือน จำแนกตามภูมิภาคระหว่างปี 2529-2547

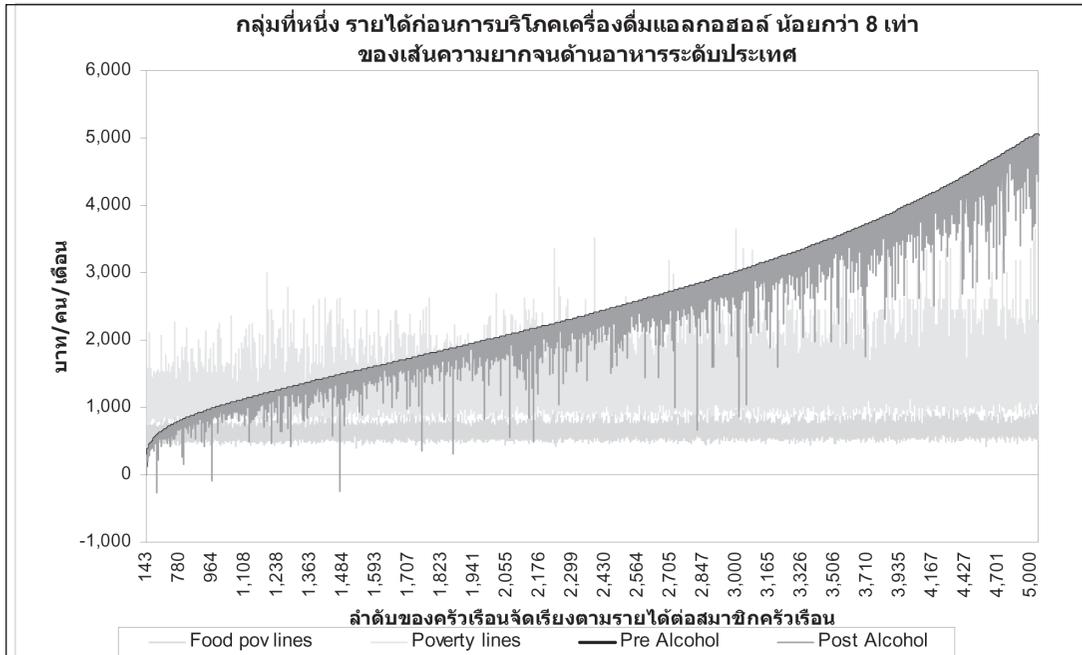

ที่มา: ประมวลผลจากข้อมูลในรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

รูปที่ 8 ร้อยละของรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เฉพาะที่ดื่มที่บ้าน ต่อรายได้หรือต่อรายจ่ายของครัวเรือนทั้งประเทศ ระหว่างปี 2541-2545

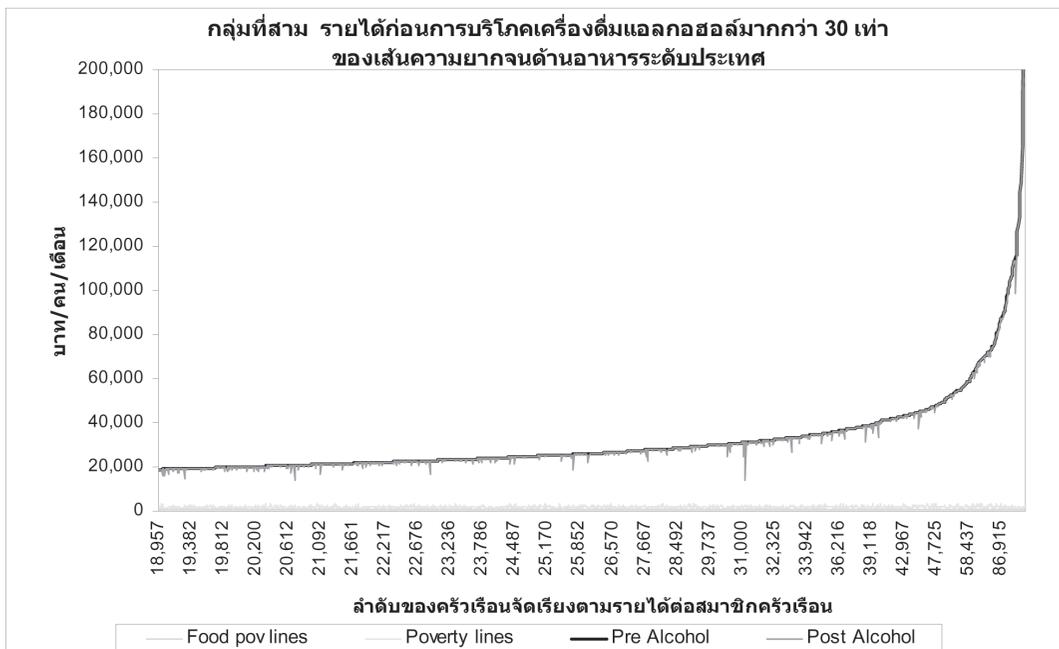
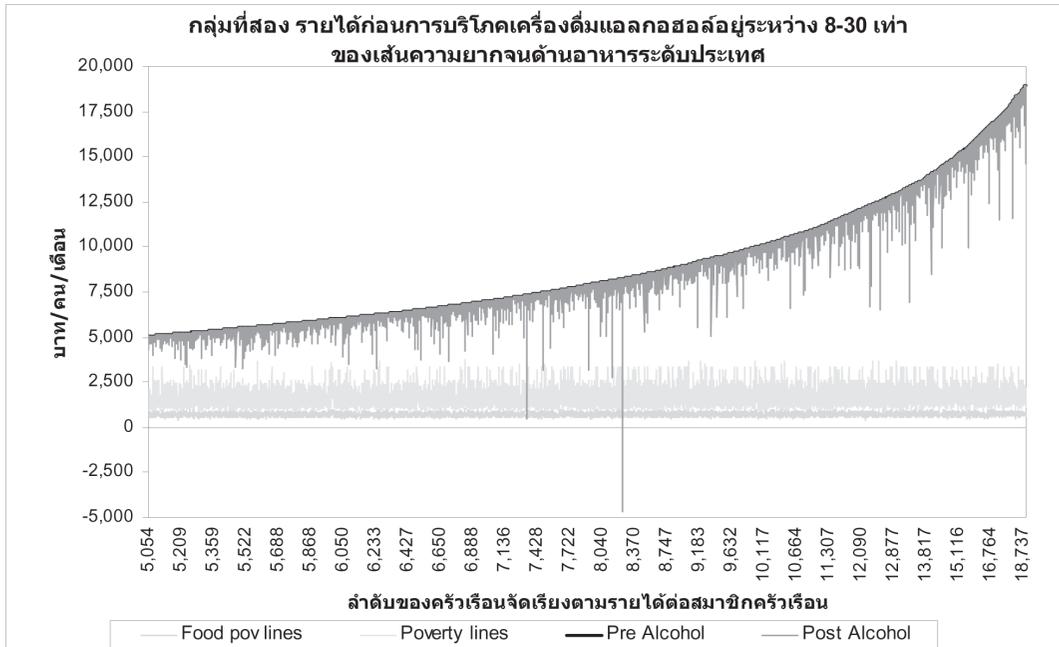
ภายในแผนภาพเดียวกัน แต่เนื่องจากจำนวนครัวเรือนจากการสำรวจมีค่อนข้างมากจึงแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย ๆ โดยกลุ่มแรก (กลุ่มรายได้น้อย) ได้แก่ ครัวเรือนที่มีรายได้อันตรายจ่าย⁶) น้อยกว่า 8 เท่าของเส้นความยากจน ด้านอาหารเฉลี่ยของทั้งประเทศ กลุ่มที่สอง (รายได้ปานกลาง) มีรายได้อยู่ระหว่าง 8 ถึง 30 เท่า ของเส้นความยากจนด้านอาหาร ส่วนกลุ่มสุดท้าย (รายได้สูง) มีรายได้มากกว่า 30 เท่าของเส้นความยากจนด้านอาหารขึ้นไป ดังรูปที่ 9 และ 10

⁶ การแบ่งกลุ่มคำนวณจากรายได้ (หรือรายจ่าย) ก่อนหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

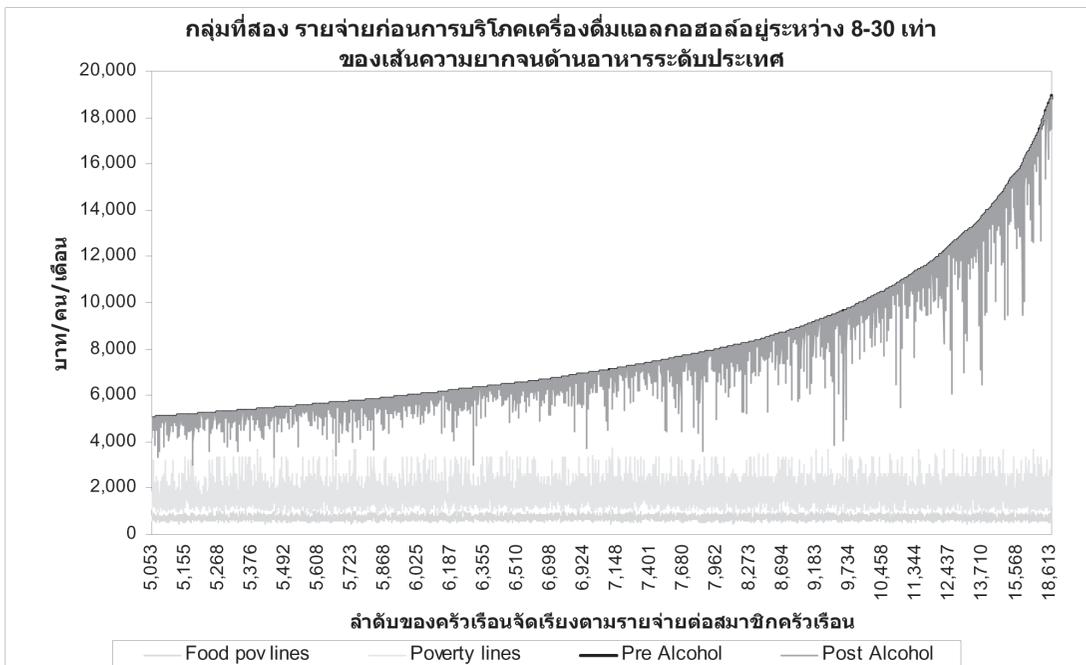
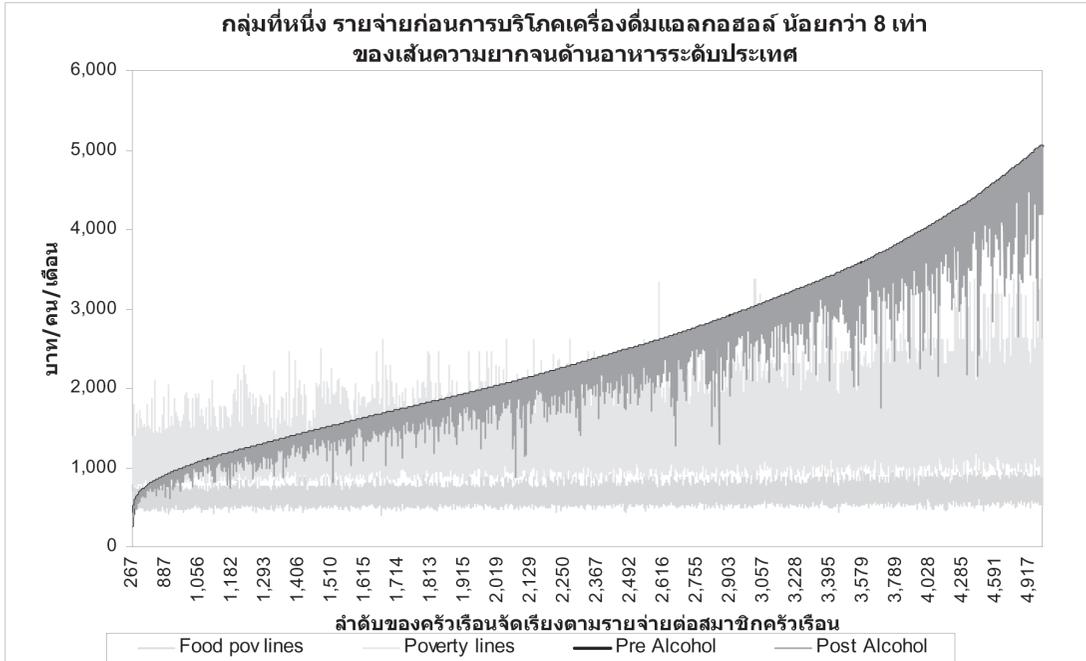

รูปที่ 9 รายได้ต่อจำนวนสมาชิกในครัวเรือนก่อนและหลังหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ปี 2547⁷

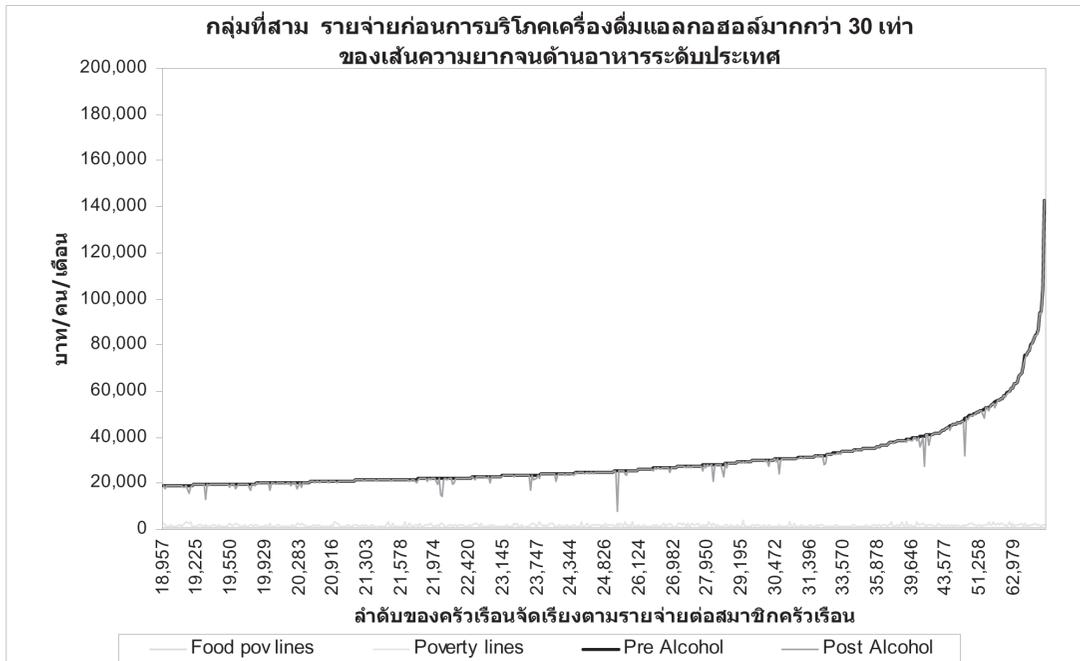
⁷ ภาพนี้ใช้วิธีการที่ปรับปรุงมาจาก World Bank (2007) ซึ่งอ้างใน Wagstaff A and Van Doorslaer E (2002)

รูปที่ 9 รายได้ต่อจำนวนสมาชิกในครัวเรือนก่อนและหลังหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ปี 2547 (ต่อ)

รูปที่ 10 รายจ่ายต่อจำนวนสมาชิกในครัวเรือนก่อนและหลังหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ปี 2547

ที่มา: ประมวลผลจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนจำนวน 34,843 ตัวอย่างทั่วประเทศ ในปี 2547 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

รูปที่ 10 รายจ่ายต่อจำนวนสมาชิกในครัวเรือนก่อนและหลังหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ปี 2547 (ต่อ)

รูปที่ 9-10 แสดงเส้นความยากจนด้านอาหาร เส้นความยากจน เส้นรายได้/รายจ่ายของครัวเรือนก่อนหักค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และเส้นรายได้/รายจ่ายของครัวเรือนหลังหักค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เส้นหรือพื้นที่ที่เห็นในแผนภาพนั้น ประกอบด้วยจุด โดยแต่ละจุดคือข้อมูลของหนึ่งครัวเรือน แต่เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนมากเมื่อนำมาแสดงในแผนภาพ แต่ละจุดจะใกล้กันมากจนรวมกันเป็นเส้นเรียงติดกันจนเป็นพื้นที่ (เช่น พื้นที่ที่เห็นในกลุ่มที่หนึ่งและสอง และเส้นที่เห็นในกลุ่มที่ 3) วิธีการในการแปลผล เช่น พื้นที่สีฟ้าแสดงเส้นความยากจนของทุกครัวเรือนตัวอย่าง พื้นที่สีส้มอ่อนแสดงเส้นความยากจนด้านอาหารของครัวเรือนตัวอย่างซึ่งจะอยู่ต่ำกว่าเส้นความยากจนเพราะค่าใช้จ่ายด้านอาหารเป็นส่วนประกอบหนึ่งของเส้นความยากจน เส้นสีดำเป็นเส้นที่แสดงรายได้ของครัวเรือนก่อนที่จะหักค่าใช้จ่ายด้านแอลกอฮอล์ (ซึ่งขึ้นลงตามรายได้ของแต่ละครัวเรือน) ส่วนพื้นที่สีชมพูแสดงรายได้ของครัวเรือนหลังหักค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แล้ว

กลุ่มของครัวเรือนที่มีรายได้ (หรือรายจ่าย) น้อยกว่า 8 เท่าของเส้นความยากจนด้านอาหารเฉลี่ยของทั้งประเทศจะเป็นกลุ่มที่จนที่สุดในสามกลุ่มนี้ จะสังเกตได้ว่าในกลุ่มนี้บางครัวเรือนจะมีเส้นความยากจนสูงกว่าหรือใกล้เคียงกับรายได้ (หรือรายจ่าย) และบางครัวเรือนแม้กระทั่งเส้นความยากจนด้านอาหารก็ยังสูงกว่ารายได้ (หรือรายจ่าย) ในกรณีหลังหมายความว่าครัวเรือน

เหล่านี้มีรายได้ (หรือรายจ่าย) ไม่พอที่ซื้ออาหารให้เพียงพอต่อความจำเป็นของร่างกาย ขณะที่กลุ่มที่มีรายได้ (หรือรายจ่าย) อยู่ระหว่าง 8 ถึง 30 เท่าของเส้นความยากจนด้านอาหาร (กลุ่มรายได้ปานกลาง) จะไม่พบครัวเรือนที่มีรายได้ (หรือรายจ่าย) ต่ำกว่าเส้นความยากจน และกลุ่มสุดท้าย ซึ่งมีรายได้ (หรือรายจ่าย) มากกว่า 30 เท่าของเส้นความยากจนด้านอาหาร (กลุ่มรายได้สูง) จะมีรายได้ (หรือรายจ่าย) สูงกว่าเส้นความยากจนอย่างชัดเจน (ดูรูปที่ 9 และ 10)

เมื่อพิจารณาจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์กลุ่มที่มีรายได้อยู่ระหว่าง 8 ถึง 30 เท่าของเส้นความยากจนด้านอาหาร (กลุ่มรายได้ปานกลาง) และกลุ่มที่มีรายได้มากกว่า 30 เท่าของเส้นความยากจนด้านอาหาร (กลุ่มรายได้สูง) จะไม่มีครัวเรือนที่รายได้ก่อนหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่ำลงมาถึงส่วนเส้นความยากจน ในขณะที่กลุ่มของครัวเรือนที่มีรายได้ (หรือรายจ่าย) น้อยกว่า 8 เท่าของเส้นความยากจน (กลุ่มรายได้ต่ำ) จะมีบางครัวเรือนที่รายได้ก่อนหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่ำกว่าเส้นความยากจน

จากแผนภาพข้างต้นครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แทบทั้งหมดเป็นครัวเรือนที่มีรายได้น้อยถึงปานกลาง (คือ มีรายได้ (หรือรายจ่าย) ต่อจำนวนสมาชิกของครัวเรือนไม่เกิน 30 เท่าของเส้นความยากจนด้านอาหารระดับประเทศ) สังเกตได้จากเส้นรายได้/รายจ่ายหลังรายจ่ายด้านแอลกอฮอล์ที่ต่ำกว่าเส้นความยากจนจำเพาะของครัวเรือนนั้น ๆ และเมื่อพิจารณาจากด้านรายได้พบว่าหลายครัวเรือนใช้จ่ายเพื่อซื้อแอลกอฮอล์มากขึ้นไม่เหลือเงินซื้ออาหารที่ให้คุณค่าเพียงพอกับความต้องการตามหลักโภชนาการ (สังเกตจากเส้นรายได้หลังหักรายจ่ายแอลกอฮอล์ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหารของครัวเรือน) และชำระรายในบางครัวเรือนเส้นรายได้หลังหักรายจ่ายแอลกอฮอล์ยังมีค่าน้อยกว่าศูนย์ แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนเหล่านั้นถึงกับติดหนี้ติดสินหลังการใช้จ่ายเพื่อบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ส่วนด้านรายจ่ายจะไม่พบการเป็นหนี้สินเพราะแอลกอฮอล์ ทั้งนี้เพราะรายจ่ายแอลกอฮอล์ถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งในรายจ่ายรวมของครัวเรือนไปแล้ว ดังนั้นถึงจะหักออกอย่างไรก็ไม่มีทางน้อยกว่าศูนย์ไปได้ ซึ่งรายจ่ายนั้นอาจอยู่ในรูปการกู้ยืมก็เป็นได้

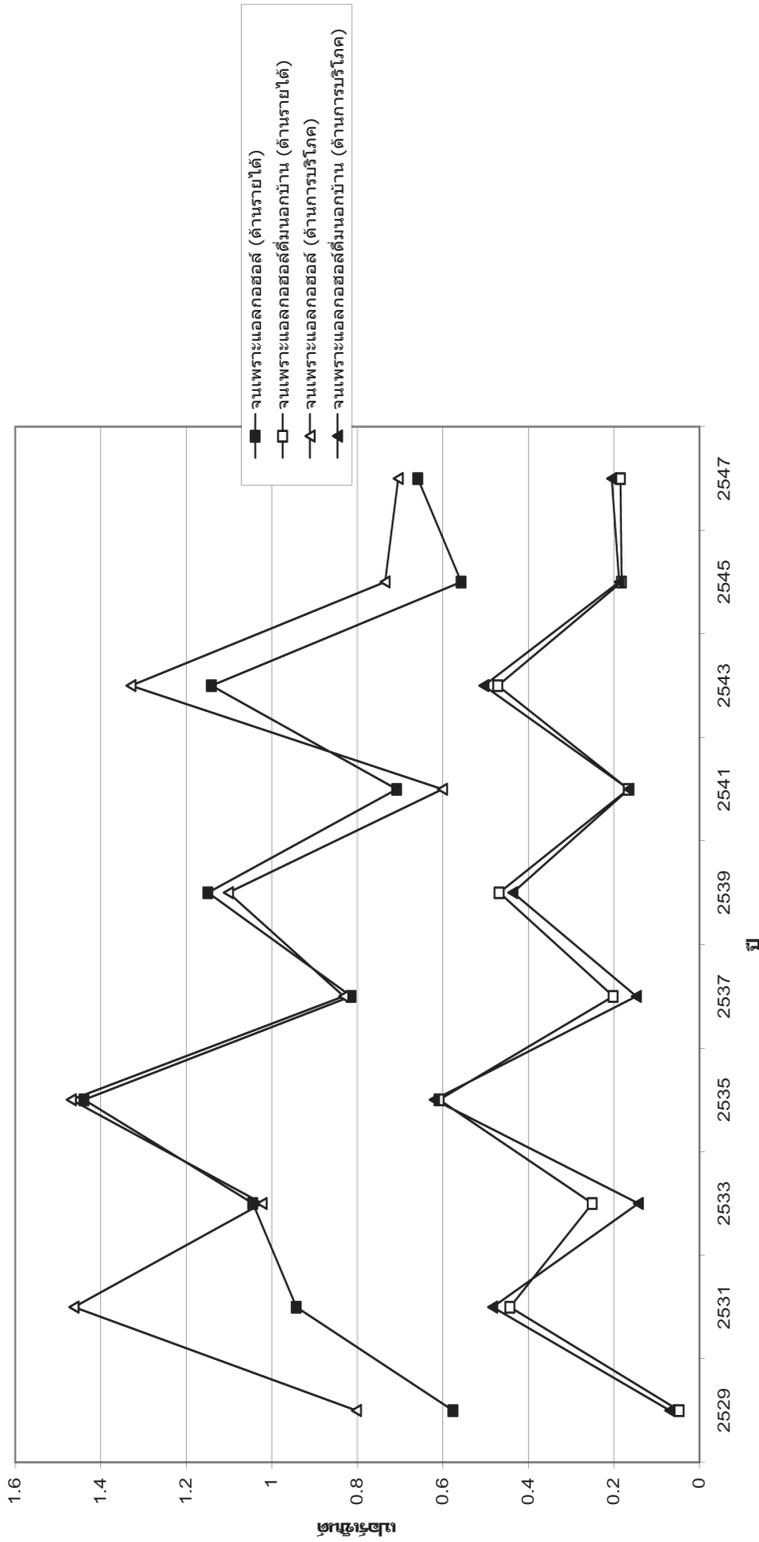
ผลของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อความยากจนของครัวเรือนพบว่าในบรรดาครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนสูงกว่า 8,300 บาทต่อเดือนในปี 2547 (ซึ่งใกล้เคียงกับรายได้เฉลี่ยของคนไทย) นั้น ไม่มีครัวเรือนใดเลยที่เมื่อหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ออกแล้ว จะมีผลทำให้ครัวเรือนเหล่านี้ตกลงไปอยู่ใต้เส้นความยากจน (รูปที่ 9) ในขณะที่กลุ่มของครัวเรือนที่มีรายได้น้อยกว่านั้น มีทั้งครัวเรือนที่อยู่ใต้เส้นความยากจนอยู่แล้ว (ซึ่งส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่ำกว่า 2,500-3,000 บาทต่อเดือนในปี 2547) และครัวเรือนอีกบางส่วนที่มีรายได้ก่อนหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สูงกว่าเส้นความยากจน แต่เมื่อหักรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แล้วมีรายได้สุทธิที่ตกอยู่ภายใต้เส้นความยากจน ครัวเรือนส่วนนี้ถือได้ว่าเป็นครัวเรือนที่จนเพราะรายจ่ายด้านเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

6.2 จำนวนครัวเรือนยากจนเพราะเครื่องดีมแอลกอฮอล์

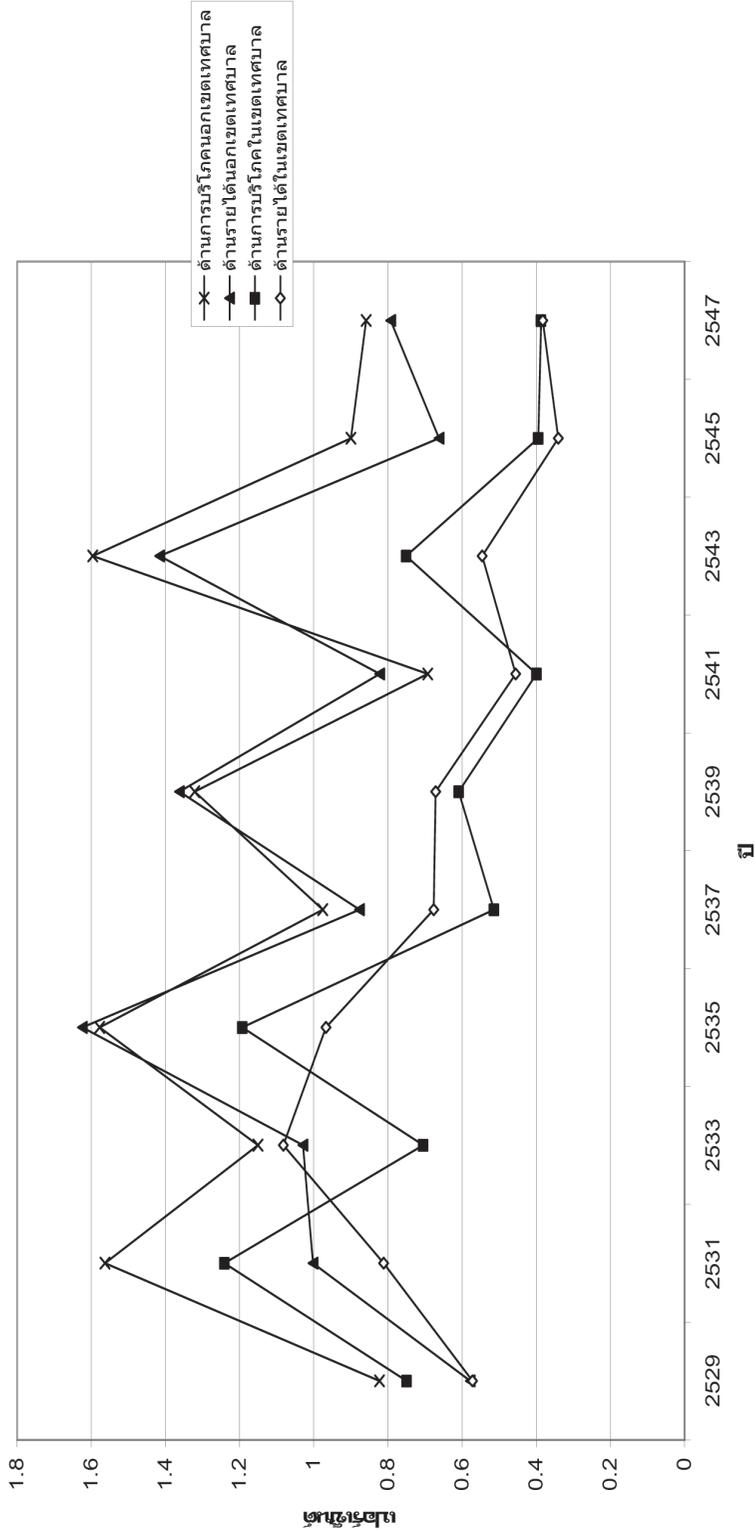
การจำแนกว่าครัวเรือนใดใช้จ่ายเพื่อการบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์มากจนเข้าขั้นวิกฤตินั้น ทำได้โดยพิจารณาเฉพาะครัวเรือนที่ก่อนหักค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีรายได้หรือรายจ่ายสูงกว่าเส้นความยากจนจำเพาะของครัวเรือนนั้น แต่เมื่อหักด้วยรายจ่ายแอลกอฮอล์ (หรือรายจ่ายแอลกอฮอล์เฉพาะที่ดื่มที่บ้าน) แล้วทำให้รายได้หรือรายจ่ายที่เหลือน้อยกว่าเส้นความยากจนของครัวเรือน (ต่อจากนี้จะเรียกครัวเรือนที่มีลักษณะเช่นนี้ว่า “ครัวเรือนที่ยากจนเพราะเครื่องดีมแอลกอฮอล์”) หลังจากสามารถจำแนกได้ว่าครัวเรือนใดเป็นครัวเรือนที่ยากจนเพราะเครื่องดีมแอลกอฮอล์แล้วก็นำมาคูณด้วยค่าถ่วงน้ำหนักของสำนักงานสถิติแห่งชาติจากการสำรวจดังกล่าว จะได้จำนวนครัวเรือนที่ยากจนเพราะรายจ่ายแอลกอฮอล์ จากนั้นจึงแบ่งออกตามเขตพื้นที่ที่สนใจแล้วหารด้วยจำนวนครัวเรือนทั้งหมดในพื้นที่นั้น ๆ ได้ผลลัพธ์ คือ ค่าร้อยละของครัวเรือนที่ยากจนเพราะเครื่องดีมแอลกอฮอล์ ดังรูปที่ 11-13

ในระหว่างปี 2529-2547 สัดส่วนของครัวเรือนที่จนเพราะรายจ่ายด้านเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แกว่งตัวอยู่ระหว่างร้อยละ 0.6-1.45 ของครัวเรือนทั้งหมด (ทั้งกรณีต่อรายได้หรือรายจ่าย) ในบรรดาครัวเรือนที่ยากจนเพราะรายจ่ายแอลกอฮอล์นั้น มีไม่ถึง 1 ใน 3 ที่เกิดจากการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่บ้าน แสดงให้เห็นว่าการบริโภคแอลกอฮอล์กันภายในครัวเรือนและบ้านใกล้เคียงน่าจะมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ที่บริโภคแอลกอฮอล์ประสบกับภาวะความยากจนมากกว่าการดื่มที่บ้านที่มักจะเชื่อกัน

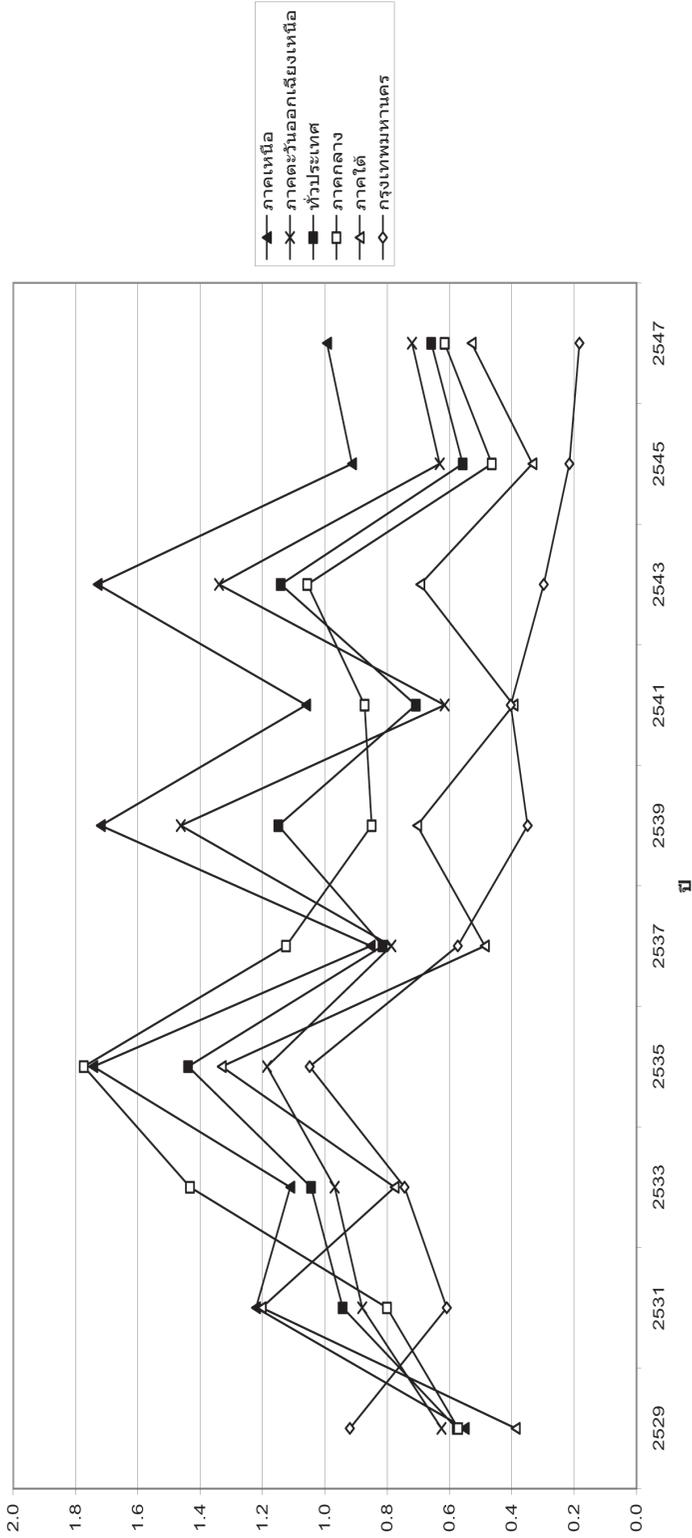
เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบร้อยละของครัวเรือนที่ยากจนเพราะเครื่องดีมแอลกอฮอล์ระหว่างในและนอกเขตเทศบาลก็พบว่า ไม่ว่าจะเป็แนวคิดด้านรายได้หรือรายจ่าย สัดส่วนของครัวเรือนนอกเขตเทศบาลที่ยากจนเพราะแอลกอฮอล์ก็ล้วนสูงกว่าในเขตเทศบาลทั้งสิ้น และเมื่อพิจารณาเป็นรายภูมิภาคตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมาจะพบว่าภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนเพราะแอลกอฮอล์สูงกว่าค่าเฉลี่ยของทั้งประเทศ แสดงให้เห็นว่าปัญหาวิกฤติทางการเงินของครัวเรือนที่สืบเนื่องมาจากการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์กระจุกตัวอยู่ในเขตชนบทและประชาชนในภูมิภาคที่มีรายได้น้อย ซึ่งหากเปรียบเทียบกับช่วงปี 2533-2537 ที่สัดส่วนครัวเรือนยากจนเพราะแอลกอฮอล์ในภาคกลางขึ้นสูงสุด แต่หลังจากนั้นเพียงไม่กี่ปีสัดส่วนกลับลดลงต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของทั้งประเทศ ทั้ง ๆ ที่สัดส่วนค่าใช้จ่ายแอลกอฮอล์ต่อรายได้/รายจ่ายของภาคกลางยังคงสูงเป็นอันดับหนึ่งหรืออันดับสองในปีหลัง ๆ (ปี 2539 และ 2543 สัดส่วนค่าใช้จ่ายแอลกอฮอล์ต่อรายได้ต่ำกว่ากรุงเทพฯ และปริมณฑลและภาคเหนือเล็กน้อยตามลำดับ ดังรูปที่ 6) ซึ่งให้เห็นว่ารายจ่ายด้านแอลกอฮอล์ที่สูงเพียงอย่างเดียวไม่อาจบ่งชี้ถึงภาวะวิกฤติทางการเงินอันเนื่องมาจากแอลกอฮอล์ได้ กล่าวคือ แม้ครัวเรือนในภาคกลางจะใช้จ่ายกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ค่อนข้างมาก แต่ในขณะเดียวกันก็มีรายได้สูงกว่าภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือด้วย จึงทำให้มีครัวเรือนที่ประสบกับภาวะวิกฤติเป็นสัดส่วนที่น้อยกว่า

รูปที่ 11 สัดส่วนคนครัวเรือนที่ยากจนเพราะเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ระหว่างปี พ.ศ. 2529-2547 จำแนกตามวิธีคำนวณ

รูปที่ 12 สถิติส่วนค้ำเรียนยากจนเพราะเครื่องตีแม่สกอตล์ ในและนอกเขตเทศบาลระหว่างปี 2529-2547 จำแนกตามวิธีคำนวณ

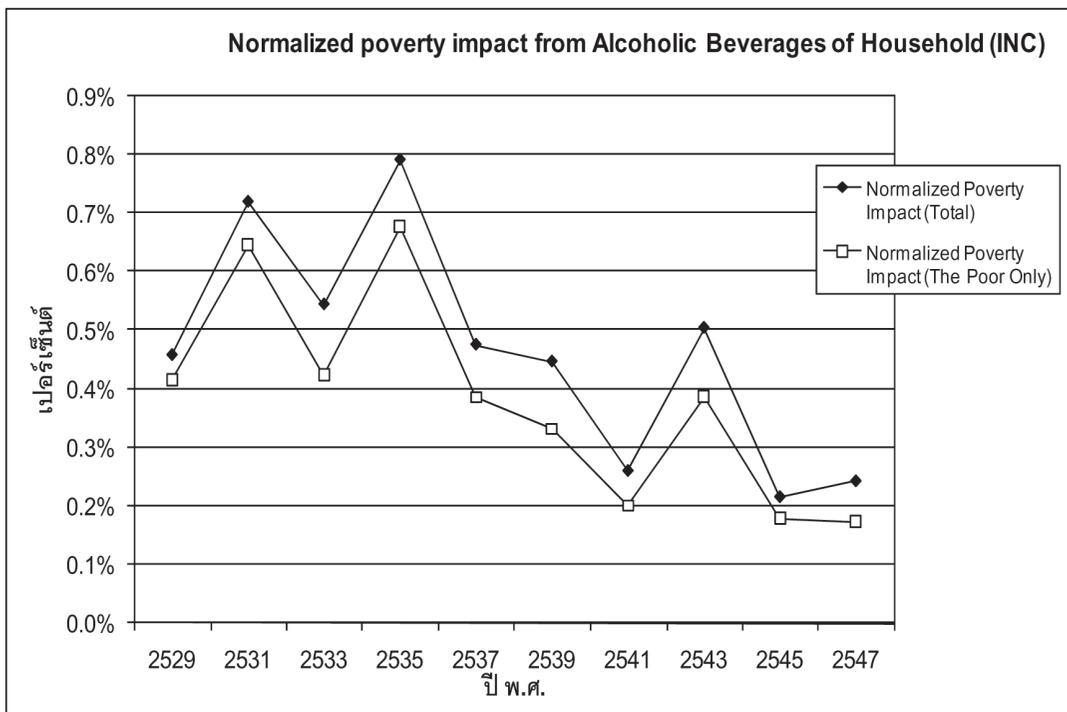

ที่มา: ประมวลผลจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

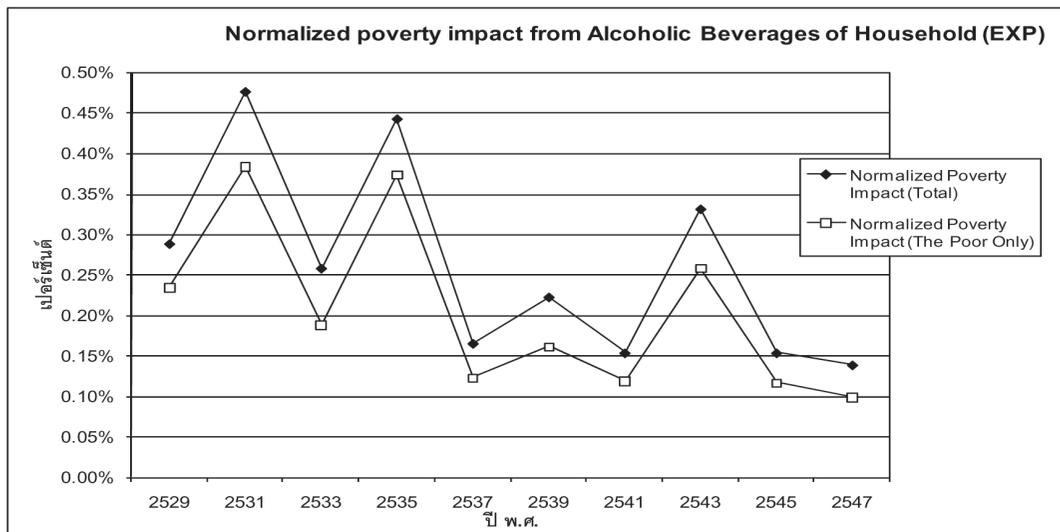
รูปที่ 13 สัดส่วนครัวเรือนยากจนเพราะเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แคว้นคิดด้านรายไตรมาสปี 2529-2547 จำแนกตามภูมิภาค

6.3 ขนาดความรุนแรงของความยากจน

ในส่วนสุดท้ายนี้วิเคราะห์ขนาดความรุนแรงของความยากจนอันเนื่องมาจากรายจ่ายด้านแอลกอฮอล์ ผู้วิจัยได้เลือกใช้ค่าส่วนต่างระหว่าง Normalized poverty gap ก่อนและหลังหักค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ซึ่งผลที่ได้จะแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงขนาดความยากจนของครัวเรือนระหว่างก่อนและหลังการใช้จ่ายด้านแอลกอฮอล์ (Normalized Poverty Impact) ดังรูปที่ 14-15 ต่อไปนี้

รูปที่ 14 ขนาดความรุนแรงของความยากจนที่เพิ่มขึ้น (Normalized Poverty Impact) อันเนื่องมาจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของครัวเรือนทั้งประเทศ (แนวคิดด้านรายได้) ระหว่างปี พ.ศ. 2529-2547

ที่มา: ประมวลผลจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

รูปที่ 15 ขนาดความรุนแรงของความยากจนที่เพิ่มขึ้น (Normalized Poverty Impact) อันเนื่องมาจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของครัวเรือนทั่วประเทศ (แนวคิดด้านรายจ่าย) ระหว่างปี พ.ศ. 2529-2547

จากการคำนวณผลกระทบของเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อความยากจนโดยใช้ค่าส่วนต่างระหว่าง normalized poverty gap ก่อนและหลังหักค่าใช้จ่ายด้านเครื่องดื่มแอลกอฮอล์พบว่าขนาดความรุนแรงของความยากจนอันเนื่องมาจากการบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ไม่ว่าจะพิจารณาจากด้านรายได้หรือการบริโภค มีการแกว่งตัวขึ้นลงสลับกันสอดคล้องกับการเคลื่อนไหวของค่าสัดส่วนรายจ่ายแอลกอฮอล์ต่อรายได้/รายจ่าย ในช่วงปี 2529-2547 ผลกระทบของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อความยากจนของครัวเรือนมีแนวโน้มลดลงมาตั้งแต่ปี 2535 (ยกเว้นในช่วงปี 2543 ที่เพิ่มขึ้น) (พิจารณาจากเส้นกราฟบนซึ่งครอบคลุมทุกครัวเรือนที่จนเพราะรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ถึงแม้ก่อนรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ครัวเรือนเหล่านี้จะมีรายได้สูงกว่าเส้นความยากจนก็ตาม)

ในปี 2547 ขนาดของผลกระทบของเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อความยากจนลดลงเหลือร้อยละ 0.24 และร้อยละ 0.14 ของเส้นความยากจนที่คำนวณจากด้านรายได้และรายจ่ายตามลำดับ ขณะที่เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มคนที่ยากจน พบว่าขนาดผลกระทบของเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อความยากจนในหมู่คนจน (คือกลุ่มที่อยู่ใต้เส้นความยากจนตั้งต่อก่อนหักรายจ่ายแอลกอฮอล์) อยู่ที่ร้อยละ 0.17 และ 0.10 ของเส้นความยากจนที่คำนวณจากด้านรายได้และรายจ่ายตามลำดับ สาเหตุที่ผลกระทบในส่วนของคนจนน้อยกว่าเป็นเพราะโดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนที่อยู่ใต้เส้นความยากจนมีรายจ่ายด้านแอลกอฮอล์ต่ำกว่าครัวเรือนที่อยู่เหนือเส้นความยากจน

VII. ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีผลกระทบทางตรงต่อความยากจนไม่มากนัก ซึ่งอาจจะไม่รุนแรงเท่ากับผลกระทบที่มีต่อสุขภาพและผลิตภาพการทำงานซึ่งย่อมมีผลต่อเศรษฐกิจของครัวเรือนในระยะยาว หรือผลทางอ้อมที่มีต่อการตายและการบาดเจ็บที่เกิดจากอุบัติเหตุ การให้ความรู้หรือการรณรงค์กับประชาชนจึงควรให้ความรู้ที่ถูกต้อง คือ ควรหันไปเน้นที่ผลกระทบที่สำคัญอื่น ๆ ของการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ แทนที่จะเน้นผลที่มีต่อความยากจนอย่างที่ผ่านมา นอกจากนี้การศึกษาพบว่าคนจนเพราะการดื่มแอลกอฮอล์ในบ้านมากกว่าการดื่มนอกบ้าน ประกอบกับข้อมูลบ่งชี้ว่าคนไทยมีการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในระดับที่สูงกว่าประเทศอื่น ๆ อีกถึงกว่า 140 ประเทศ สะท้อนให้เห็นว่า คนไทยจำนวนมากยังมองว่าการดื่มแอลกอฮอล์เป็นเรื่องธรรมดาในสังคมไทย การที่จะลดผลกระทบด้านลบจากแอลกอฮอล์จึงควรเน้นที่การเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนในเรื่องนี้ด้วย

บรรณานุกรม

- กรมโรงงานอุตสาหกรรม. 2549. ภาวะอุตสาหกรรมเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์. สำนักนโยบายอุตสาหกรรมรายสาขา 2. สืบค้นที่ <http://www.oie.go.th/industrystatus2/377.pdf>
- ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา. 2549. อันดับการบริโภคสุรา. สืบค้นที่ <http://www.cas.or.th/index.php?content=ranking>
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2548. โครงการวิจัยพัฒนารูปแบบเพื่อการป้องกันการดื่มสุราและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์. รายงานการวิจัยเสนอต่อ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (สมช.)
- สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. 2007. ผลวิจัยชี้แอลกอฮอล์ส่งผลเสียทางเศรษฐกิจ 190,000 ล้านบาท ผลวิจัยชี้แอลกอฮอล์ส่งผลเสียทางเศรษฐกิจ 190,000 ล้านบาท. สืบค้นที่ http://www.hsri.or.th/achieve/drunken_economic_problem.html
- โสตธิธรรมาลี และคณะ. 2547. โครงการศึกษาผลกระทบจากการจัดทำเขตการค้าเสรีไทย-ออสเตรเลีย ฉบับที่ 5 อุตสาหกรรมนมและผลิตภัณฑ์ อุตสาหกรรมเนื้อโค อุตสาหกรรมวิสกี้และไวน์. คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บัณฑิต ศรีไพศาล และคณะ. 2549. รายงานสรุปสถานการณ์สุราประจำปี พ.ศ. 2549. สืบค้นที่ <http://www.cas.or.th/data/matter/situationAL49.pdf?PHPSESSID=42b2f0c82919892be3354e83f8ead0b3>
- _____. 2550. รายงานสถานการณ์สุราประจำปี 2550. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา.

- อัญญา ณ ระนอง. 2541. แนวคิดและวิธีวัดความยากจนในประเทศไทย วารสารเศรษฐศาสตร์
 ธรรมศาสตร์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 กันยายน.
- อัญญา ณ ระนอง และ วิโรจน์ ณ ระนอง. 2550. ผลกระทบของหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า
 ที่มีต่อค่าใช้จ่ายสุขภาพของประชาชนและการลดความยากจน. รายงานเล่มที่ 1 โครงการ
 วิจัย “การใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะสุขภาพของโครงการ 30 บาทฯ และหลักประกัน
 สุขภาพถ้วนหน้าที่มีต่อภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของประชาชนและการลดความยากจน
 และการสร้างดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมด้านสุขภาพ. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- Alcohol Alert. 2005. Drunk Driving Statistics. Available at [http://www.alcoholalert.com/
 drunken-driving-statistics.html](http://www.alcoholalert.com/drunken-driving-statistics.html)
- Anchana Naranong, 1998. A Pilot Study on Perceptions of the Urban Poor. Presented
 at the Institute of Development Studies on Methodology Design Workshop
 World Development Report 2001. Sussex. England. December 1998.
- Assunta, Mary. 2003. Impact of alcohol consumption on Asia. **The Globe**. issues
 3 & 4.
- Baklien, B., and Samarasinghe, D. 2001. Alcohol and Poverty in Sri Lanka. **FORUT**
 (Campaign for development and solidarity).
- Berry, Mike. 2007. Employers blame alcohol for employee absence and lost
 productivity. Available at [http://www.personneltoday.com/articles/2007/09/
 17/42374/employers-blame-alcohol-for-employee-absence-and-lost-productivity.
 html](http://www.personneltoday.com/articles/2007/09/17/42374/employers-blame-alcohol-for-employee-absence-and-lost-productivity.html)
- Chronic Poverty Research Center. 2007. Drinking into deeper poverty. Policy Brief
 No.1/2007. Available at [http://www.chronicpoverty.org/pdfs/CPR-Uganda/
 CPRC-UG_PolicyBrief1\(2007\).pdf](http://www.chronicpoverty.org/pdfs/CPR-Uganda/CPRC-UG_PolicyBrief1(2007).pdf)
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). 2003. World Drink
 Trends.
- Godfrey, Christine. 1997. Lost productivity and costs to society. **Addiction**. vol. 92:
 S49-S54.
- Harwood, L. H., Fountain, D., and Livermore, G. 1999. Economic Cost of Alcohol
 and Drug Abuse in the United States, 1992: a Report. **Addiction**. vol. 94.
 no. 5: 631-634.
- Health Department, City of Tacoma. 2005. Harms and economic Cost of Alcohol
 Misuse. Available at <http://www.tpchd.org/files/library/03e01dc617845a4c.pdf>

- Institute of Alcohol Studies. 2007. Economic Costs and Benefits. IAS Fact Sheet: 1-10. Available at http://www.ias.org.uk/resources/factsheets/economic_costs_benefits.pdf
- Kopp, P. and Fenoglio, P. 1999. Le Cout Social des Drogues Licities (Alcool et Tabac) et Illicities. Unpublished Report, L Universite de Pantheon-Sorbonne (Paris I), France. Leadership to keep children alcohol free. n.d.. Society. Available at <http://www.alcoholfreechildren.org/en/text/stats/society.cfm>
- Lunetta P., Penttilä A, and Sarna S. 2001. The Role of Alcohol in Accident and Violent Deaths in Finland. **Alcoholism: Clinical and Experimental Research**. vol. 25. no. 11: 1654-1661.
- Lwanga-Ntale, C. and McCean, K. 2003. The Face of Chronic Poverty in Uganda as seen by the Poor Themselves. International Conference. Staying Poor: Chronic Poverty and Development Policy. IDPM. University of Manchester. 7-9 April, 2003.
- National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism. 2001. **Alcohol Alert. The Economic Costs of Alcohol Abuse**. no. 51 January 2001.
- Nemsov, A. V. 2002. Alcohol-related human losses in Russia in the 1980s and 1990s. **Addiction**. 97: 1413-1425.
- Somchai Jitsuchon, Jiraporn Plangpraphan, and Nanak Kakwani. 2004. **Thailand's New Official Poverty Lines**. Research Report prepared for The National Economic and Social Development Board and The United National Development Programme. Bangkok: Thailand Development Research Institute.
- Victorian Alcohol & Drug Association. 2003. **The Links Between Alcohol and Drug Use and Poverty**. VAADA's Submission to the Senate Inquiry into Poverty.
- Wagstaff A. and Van Doorslaer E. 2002. **Catastrophe and Impoverishment in Paying for Health Care with Applications to Vietnam 1993-98**. EQUITAP project.
- World Bank. 2007. Poverty impact of health care payments. Quantitative Techniques for Health Equity Analysis—Technical Note # 19.
- World Health Organization. 2007 (a). Alcohol. **สืบค้นที่** http://www.who.int/substance_abuse/facts/alcohol/en/index.ht

- _____. 2007 (b). Global Alcohol Database. สืบค้นที่ <http://www.who.int/globalatlas/dataQuery/default.asp>.
- _____. 2007. (c) The Global Burden. สืบค้นที่ http://www.who.int/substance_abuse/facts/global_burden/en/index.html
- _____. 2004 (a). Country Profile. สืบค้นที่ http://www.who.int/substance_abuse/publications/en/thailand.pdf
- _____. 2004 (b). **Global Status Report on Alcohol 2004**. Geneva: Department of Mental Health and Substance Abuse, World Health Organization.
- _____. 2001. The Global Status Report on Alcohol 2001. สืบค้นที่ http://whqlibdoc.who.int/hq/2001/WHO_MSD_MSB_01.1.pdf
- _____. 2000. **International Guide for Monitoring Alcohol Consumption and Related Harm**. Department of Mental Health and Substance Dependence, Noncommunicable Disease and Mental Health Cluster.